

Sverige och Danmark 1501—1508.

1.

År 1497 hade kung Hans vunnit Sveriges krona och därmed förenat Nordens tre riken under en spira. Kalmarunionen var åter upprättad. Den yttre framgången kunde dock endast delvis dölja det faktum, att unionskonungens regemente här och var möttes med oförsonlig opposition. Konungens motgångar under det för de danska vapnen olyckliga fälttåget mot Ditmarsken 1500 följdes av upprorsrörelser i Sverige och Norge. Under Sten Sture d. ä:s och Svante Nilssons ledning bildades den 1 augusti 1501 i Vadstena en konfederation, som ledde till unionens sprängning. I Norge erövrade en av konfederationens medlemmar, norrmannen Knut Alfsson, med stöd från Sverige och från upproriska kretsar i Norge flera av landets viktigaste fästen. Styrkan hos de separatistiska krafterna i de båda länderna framgår av uthålligheten i deras kamp mot konungen. Först efter 1506 under prins Kristians vistelse i Norge kunde landet anses pacificerat och bragt till lydnad¹. Sverige blev först 1520 och då blott för några månader återfört till unionen.

De upproriska i Sverige uppsade konungen sin lydnad samt tvingade hans anhängare att ansluta sig till den nya regimen. Mot danska stödjepunkter inom landet inleddes militära operationer. Stockholms slott och Kalmar inneslötos av belägringsstyrkor. Den 11 augusti 1501 lämnade konungen Stockholm, medan drottningen kvarstannade där. Då slottet i maj följande år kapitulerade, nödgades hon träda

¹ S. Steen i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* 4 (Oslo 1935) s. 34 f.

i svensk fångenskap. Efter denna händelse samt de finländska läns herrarnas övergång till stureregimen sommaren 1502 var det danska väldet i Sverige begränsat till Kalmar, Öland och Gotland¹. Kriget i dessa trakter koncentrerades till striden om Kalmar samt diversioner över gränsen in på motståndarens område. Härtill kommo den danska flottans försök att blockera Sveriges utrikessjöfart och i samband därmed företagna raider mot kusterna. Segrar och nederlag kunde båda parter inregistrera. I ett avseende voro deras ansträngningar lika fåfänga: ingendera lyckades att med sin krigföring framtvunga ett avgörande. Man gjorde därför upprepade försök att på diplomatisk väg uppnå en överenskommelse.

I sitt monumentala arbete om de nordiska rikenas historia 1497—1536 lät C. F. Allen initiativen till stillestånds- och fredsunderhandlingar under de första krigsåren fram till och med 1504 i regel utgå från Danmark. Från och med 1505 var det däremot enligt Allens uppfattning Sverige, som tog initiativen till och föranstaltade om förhandlingar. Då konung Hans sökte uppgörelse, var det framför allt drottningens frigivning, som utgjorde förhandlingarnas föremål. De svenska framstötarna åter sattes av Allen i samband med partiväsendet i landet. Ett krigsparti kämpade om makten med ett fredsparti. Svensk förhandlingsvillighet tolkades av Allen som uttryck för att fredspartiet uppnått en sådan maktställning, att det kunde bestämma den politiska kursen. Detta partiväsen sammanhängde med den nordiska unionens syfte och grundläggande betingelser. Unionen präglades nämligen av en dubbelhet: dels gällde det att vinna enhet utåt, dels att hävda nationalitetens okränkbarhet. Konungen såg till rikets styrka och ville därför befordra enhetsverket. Men nationalitetskänslan var levande och stark; den ledde slut-

¹ Kung Hans till Henrik Krummedige 6/s 1501 (DM 3:2 s. 36); A. Huitfeldt, Danmarks Rigis Krønike 2 (Kiøbenhaffn 1652) s. 1038; C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie under Hans, Christiørn den Anden, Fredrik den Første, Gustav Vasa, Grevefeiden 1497—1536 1 (Kjøbenhavn 1864) s. 207, 302 f.

ligen till unionens sprängning. Adeln var i detta avseende splittrad. Hos enstaka medlemmar av detta stånd var nationalitetskänslan levande, men de flesta adelsmäns handlingar dikterades av privata intressen och äregirighet. Kyrkans ledare stodo på unionens sida. Hos den gemensamme konungen sökte de ett skydd för sina kyrkliga intressen. Rådsherrarna visade stundom prov på nordisk samhörighetskänsla, men det var blott en riksrådsskandinavism, som därmed kom till uttryck. Nationalkänslans sanna bärare såg Allen i de svenska bönderna. De voro ständigt beredda till fosterlandets försvar. I det de kämpade för sitt land, räddade de samtidigt sin politiska och sociala frihet. Sveriges slutliga frigörelse var främst ett verk av detta stånd¹.

C. Paludan-Müllers framställning, som i huvudsak följde Allens, lät konung Hans framstå som en förkämpe för en union mellan Sverige och Danmark på likställighetens grund och till bägge folkens fred och lycka. Den svenska politikens kastningar återfördes av den danske historikern på parti-väsendet och rådsmötenas växlande sammansättning. Det nationella partiet utgjordes av vissa stormän och av allmogen under ledning av Sturarna och Hemming Gad. Äregirighet och danskhat bestämde visserligen ledarnas handlingar, men de arbetade icke desto mindre för fäderneslandets väl och ära. Det nationella partiets motståndare, biskopar och stormän, sammanhöllos genom sin oppositionsställning gentemot riksföreståndaren. Däremot fanns efter 1450 intet principiellt unionsparti i Sverige. De andliga voro ej bättre skandinaver än de världsliga; det som skilde dem från de senare, var blott deras större respekt för löften och eder till Danmarks konung².

C. G. Styffe skildrade Sverige och Danmark som ungefär lika ljumma i sina fredsanssträngningar vid konfliktens början

¹ C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie* 1 s. 292 f, 306, 329, 332 ff, 6 f, 11 ff.

² C. Paludan-Müller, *De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Omrids og Tanker til Forstaaelse af Danmarks Historie i Overgangen fra Middelalder til den nyere Tid* (Kjøbenhavn 1874) s. 202, 133, 4 f, 201, 190, 37, 155.

1501. Förhandlingarnas yttre förlopp återgav han på i stort sett samma sätt som de båda danska historikerna men såg utvecklingen ur sturevänlig, svensk-nationell synpunkt. Politikens skiftningar voro enligt Styffe följder av motsättningen mellan det nationella partiet och unionspartiet. Riksföreståndarnas främsta uppgift var att värna rikets självständighet; de erhöilo därför stöd av folkets majoritet men bekämpades av aristokratien och hierarkien. Unionsprogrammets yttersta konsekvens måste bli, att Sverige anvisades en underordnad ställning i förhållande till Danmark, »då det öppet sattes i fråga, att Sverige skulle betala en årlig tribut». Riksföreståndaren Svante Nilssons andel i fördrag med Danmark undanskymdes i framställningen, genom att Styffe i sådana sammanhang endast talade om rådet eller rådsherrarna. Beslut i fredlig riktning bagatelliserade han genom påpekandet, att det vanligen var de andliga, som formulerade besluten, varför man icke kan »taga sådana handlingar för trogna uttryck av de beslutandes åsikter»¹.

Den äldre litteraturen om Sveriges förhållande till Danmark byggde på ett jämförelsevis begränsat källmaterial. Med utgivandet av hanserecesserna och därmed sammanhängande aktstycken ur nordtyska arkiv har forskningen erhållit möjlighet att ge en mer nyanserad framställning, än tidigare var möjligt. I G. Carlssons avhandling om Hemming Gad har detta nya material utnyttjats. Huvudlinjerna i det diplomatiska spelet kvarstå dock oförändrade. Även i denna framställning möta partier: ett nationellt, demokratiskt, uppuret av allmogen under ledning av riksföreståndarna och Hemming Gad, samt ett unionellt, aristokratiskt parti, till vilket det högre kleresiet i allmänhet jämte majoriteten av den förnämligare adeln hörde. De sistnämnda kategorierna önskade en avlägset residerande furste, som lät dem utöva förmynderskap mot lågfrälse och bönder².

¹ C. G. Styffe i Bidrag till Skandinavians historia ur utländska arkiver samlade och utgifna 4 (Stockholm 1875) s. I, VI, IX, 5 (Stockholm 1884) s. CXI, VIII.

² G. Carlsson, Hemming Gad. En statsman och prelat från Sturetiden.

I en senare skrift har Carlsson brutit med denna från Allen ärvda uppfattning och delvis anknutit till Paludan-Müllers synpunkter. Efter 1471 fanns intet programmatiskt unionsparti. Endast som yttersta utväg för att befria sig från riksföreståndarnas övermäktiga herravälde blev unionskonungens hyllning stormannaoppositionens politik. Men medan riksföreståndarna principiellt föredrogo kriget, var stormännens strävan fred med Danmark. Termen unionsparti bör därför ersättas med fredsparti¹.

I sin utredning om släkten Trolles historia slutligen framhåller P. Sjögren, att Arvid Trolle hade ekonomiskt intresse av union med Danmark, men rekommenderar försiktighet vid tal om partier av skilda slag under medeltiden: den svenska adelns inställning var starkt opportunistisk och bestämdes främst av personliga intressen².

Biografisk studie (Uppsala 1915) s. 338 f; jfr L. Sjödin i Arvid Siggessons brevväxling (Gamla papper angående Mora socken 2, Västerås 1937) s. 437.

¹ G. Carlsson, Sten Sture den yngre. En karaktärsstudie (Scandia 2, 1929) s. 119 f.

² P. Sjögren, Släkten Trolles historia intill år 1505 (Uppsala 1944) s. 266, 339, 183 f, 276. — Frågan om Sveriges förhållande till Danmark under sturetiden har behandlats i ytterligare ett antal arbeten. Partierna uppträda här stundom, ehuru med nya namn. G. Kellerman talar om ett oavhängighetsparti och ställer mot detta ett fredsparti, även kallat rådspartiet (G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan. Kyrkohistorisk årsskrift 1938 s. 66, 59, 1939 s. 21). Hos R. Stensson benämnas partierna respektive riksföreståndarpartiet samt fredspartiet, biskopspartiet, rådsmajoriteten etc. Enligt Stensson var riksföreståndarens mål vidmakthållandet av en nationell svensk regeringsmakt. Bakom den danska frågan skymtar dragkampen mellan riksföreståndaren och rådsmajoriteten om det politiska initiativet, varvid unionsfrågan blev en probersten (R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder och maktkampen i Sverige 1504—1527, Uppsala 1947, s. 114 f, 117, 121, 47, 98). S. U. Palme skiljer på olika program till den danska frågans lösning, nämligen Sten Sture d. ä:s och Svante Nilssons. Under herr Svantes första regeringsår förelåg ingen principiell motsättning mellan honom och rådet i den danska frågan. En stark maktkoncentration i riksföreståndarens hand krävdes emellertid för att trygga det militära och diplomatiska utgångsläget vid de nordiska förhandlingarna. Men denna maktkoncentration betydde en fara för den inre maktbalansen. Uppgörelse med Danmark på villkor av årlig tribut från den svenska kronan erbjöd för rådsaristokratien en lösning: samtidigt med fred utåt vanns

Då frågan om Sveriges förhållande till Danmark efter revolutionen 1501 här åter upptages till behandling, är syftet att utröna, från vilken sida initiativen till stillestånds- och fredsförhandlingar togos, i vilka sammanhang dessa initiativ böra insättas, samt vilken inställning till den nordiska unionen som låg bakom dessa initiativ.

2.

Den 16 januari 1502 mottog det svenska rådet en dansk rådsskrivelse. Denna bemötte angrepp, som av svenska herrar riktats mot konung Hans i uppsägelsebrev, föranledda av Vadstenakonfederationen den 1 augusti 1501. Den danska skrivelserna har gått förlorad och är känd endast genom ett referat ingående i den svenska svarsskrivelsen. Av denna inhämtas, att Danmarks råd föreslagit inledandet av muntliga förhandlingar till stridsfrågornas lösande. Det svenska rådet för sin del samtyckte, föreslog Vadstena som mötesplats men överlät åt motparten att föreslå tid för förhandlingarnas inledande¹.

I den långa serie av förhandlingar, som under krigsåren mellan 1501 och 1509 fördes mellan Sverige och Danmark, utgjorde ovannämnda brevväxling från vintern 1501—1502 upptakten. Initiativet hade tagits av den danska parten. Av Gads personliga brev till Svante Nilsson framgår, att den förre utan entusiasm tog del av förhandlingsinviden: danskarna »vilja gärna dagtinga, och så hava vi tappat»; han hoppades på uppskov med förhandlingarna².

Några förhandlingar kommo emellertid icke till stånd härigenom vare sig i Vadstena eller annorstädes. I den mån skriftväxlingen fortsatte, företer den bevarade delen därav en

nämigen en försvagning av den centrala statsmaktens finansiella resurser (S. U. Palme, Riksföreståndaren, rådet och den danska frågan våren 1504. Historisk tidskrift 1949 s. 31 f; densamme, Riksföreståndarvalet 1512. Studier i nordisk politik och svensk statsrätt 1470—1523. Uppsala universitets årsskrift 1949:7 s. 12 ff).

¹ Svenska rådet till danska rådet ²⁵/₁ 1502 Nya källor till Finlands medeltidshistoria, utg. Grönblad, 1 (Köpenhamn 1857) s. 131.

² Hemming Gad till Svante Nilsson odaterat FM 1 s. 134.

lucka fram till november samma år. Den 11 denna månad avlät det danska rådet till det svenska en skrivelse med redogörelse för sin ståndpunkt beträffande förhållandet till Sverige. Det vore oförsvarligt, framhölls det, att dagtinga med svenskar i något ärende, innan den på Stockholms slott inneslutna drottningen återgivits sin frihet. När detta skett, kunde danska rådet såsom konungens fullmäktige underhandla med de svenska herrarna om alla tvistefrågor mellan dem och honom, avseende såväl herrarna enskilt som rikena. Enligt Allens uppfattning var detta brev föranlett av ett svenskt initiativ. Intet stöd för denna tolkning kan hämtas ur texten. Denna berättar om ett rådsmöte i Köpenhamn för den svenska frågans behandling samt erbjuder å konungens vägnar de svenska herrarna förhandlingar, under förutsättning att drottningen först befrias. Brevet innebär ett på vissa villkor framfört danskt förhandlingserbjudande ¹.

Den svenska ståndpunkten formulerades halvannan månad senare med anledning av ett erbjudande från högmästaren, en anförvant till drottningen, att medla mellan konung Hans och svenska rådet. Han hade i detta sammanhang föreslagit, att drottningen måtte beredas möjlighet att bege sig till Danmark. Rådet förklarade sig villigt att göra, vad som vore möjligt att göra, samt att hemsända drottningen, men på två villkor: att envar av drottningens borgenärer först erhöll sin betalning, samt att rådet återfinge, vad som tillhörde Sveriges krona ².

Bakom högmästaren döljer sig det danska kungahuset. Men varken denna hänvändelse eller den svenska motpartens svar präglas av en övertygande fredsvilja. Båda kräva av den andre eftergift på just den punkt, som i vars och ens situation utgjorde spelets trumf: för danskarna innehavet av Kalmar m. fl. orter i Sverige; för svenskarna drottningens fångenskap. Den svenska ståndpunkten kan till en del förklaras genom ett

¹ Danska rådet till svenska rådet ^{11/11} 1502 DGAA 4 s. 310; C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie* 1 s. 306.

² Svenska rådet till högmästaren ^{31/12} 1502 BSH 4 s. 334.

biståndserbjudande, som vid samma tid lämnades av Lybeck med instämmande från Rostock, Wismar och Stralsund¹.

För att betvinga sina upproriska svenska undersåtar hade kung Hans på våren 1502 uppmanat Lybeck att upphöra med sin handel på Sverige. Då konungens krav ej hade framgång, vidtog han repressalier mot all lybsk handel och sjöfart, som han kunde nå. Åtgärderna hotade att föra Lybeck i krig med Danmark. Genom kardinal Raimundus Peraudis medling träffades emellertid i april 1503 mellan konung Hans och Lybeck en överenskommelse i en rad tvistefrågor. Överenskommelsen innehöll bl. a. en klausul av betydelse för den nordiska frågan. Lybeck utfäste sig nämligen att gemensamt med övriga städer verka för fredlig uppgörelse mellan konung Hans och Danmark å ena sidan, Sverige å den andra, samt att tills uppgörelse träffats, dock längst till årets slut, avhålla sig från handel på Sverige².

I enlighet härmed avsändes till Sverige vid midsommar samma år två representanter för hansestaden, Herman Messman och Bernt Bomhouwer. De anlände till Stockholm i början av juli och blevo efter några dagar i tillfälle att förhandla med Sten Sture. Därvid begärde de, att riksrådet skulle sammankallas, eftersom deras ärende gällde detta i sin helhet. Några dagar senare meddelade emellertid riksförståndaren, att krigsläget krävde hans personliga närvaro vid Kalmar. Härifrån ämnade han återvända till Vadstena, där drottningen vistades, samt under tiden inkalla rådet, vilket kunde ske inom två eller tre veckor. Tiden gick emellertid, och lybeckarnas plan att inbjuda svenska rådet att sända representanter till det dansk-lybska mötet i Stralsund den 10 augusti samma år gick om intet. Någon vecka in i september hänvände sig de båda lybeckarna under hänvisning till den annalkande höstens seglationssvårigheter till ärkebiskopen,

¹ C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie* 1 s. 307; G. Carlsson, *Hemming Gadhs* s. 93; svenska rådet till rådet i Danzig ²¹/₁₂ 1502 BSH 4 s. 332; C. G. Styffe i BSH 4 s. CCCII.

² Raimundus Peraudi, kungörelse ²⁰/₄ 1503 HR 3:4 s. 548.

biskop Otto samt Svante Nilsson i syfte att trots riksföreståndarens frånvaro få något åtgjort i den sak, som fört dem till Stockholm. De svenska herrarna förklarade emellertid då, att ingenting kunde uträttas i riksföreståndarens frånvaro. Lybeckarna vände sig ävenledes till Sten Stures gemål, fru Ingeborg.

I september framhöllo lybeckarna för rådet, att det fanns tre vägar att välja på: antingen fortsatte lybeckarna att utan säkert hopp bida tiden, eller foro de hem ohörda och utan avsked, eller också framförde de sitt uppdrag till dem, som voro tillstädes, även om slutliga avgöranden i riksföreståndarens frånvaro ej kunde träffas. Den sista vägen ansågo lybeckarna för sin del bäst. De gävo även uttryck för sin missstanke, att riksföreståndaren utan vägande skäl höll sig borta ¹.

Först härefter, och sedan ytterligare någon tid förgått, nåddes ett avgörande. Riksföreståndare och råd samtyckte till att deltaga i ett möte i Kalmar, Lybeck eller någon annan stad på den tyska sidan, om Lybeck med konung Hans kunde enas härom, och under förutsättning att tillfredsställande lejd ställdes. Man ämnade då infinna sig med fullmakt att behandla frågan om striden mellan den danska och den svenska kronan ².

Under konfliktens första skede hade Danmark genom avsändandet av noter till svenska rådet gjort fåfänga försök att inleda förhandlingar med Sverige. En dansk förhandlingstrevare hade därefter framförts via högmästaren, men resultatet blev negativt. Slutligen hade Danmark begagnat sig av Lybecks förmedling för överbringande av ett förhandlingserbjudande. De svenska rådsherrarna hade emellertid ställt sig avvaktande. Av riksföreståndaren hade ärendet skjutits åt sidan för angelägnare uppgifter. De främmande sändebuden funno anledning insinuera, att han avsiktligt undvek att ta del av deras medlingsuppdrag och därvid förebar förhinder, vilka de ville beteckna som svepskäl. Det visade sig, att det officiella Sverige ej var angeläget att komma till en uppgörelse med Danmark.

¹ Lybska representanter till svenska rådsmedlemmar ⁹/₁₀ 1503 HR 3:4 s. 612.

² Svenska rådet och lybska representanter, kungörelse ²⁰/₁₀ 1503 HR 3:4 s. 617.

Den lybska missionen blev likväl ej utan resultat. Vid sin hemfärd eskorterade sändebuden drottningen till Danmark. Däremot kommo de planerade förhandlingarna ej till stånd. Sändebuden lyckades nämligen ej med konungen träffa avtal angående tid och plats för ett möte med Sveriges råd ¹.

Den svensk-danska skriftväxlingen hösten 1503 kan ej i detalj fastställas; endast vissa konturer kunna anges. Enligt en anteckning i Runells register besvarade Danmarks råd den 8 november en svensk skrivelse angående ett möte i Linköping. Ett par veckor senare avläts enligt samma källa ånyo en skrivelse från danska rådet rörande ett möte, denna gång i Halmstad. På grund av det summariska skick, i vilket dessa notiser föreligga, kan man icke dra några slutsatser beträffande initiativen till respektive möten, deras program eller förhandlingsdeputationernas kompetens. Det förefaller sannolikt, att de planerade mötena ansetts lämpliga att avhålla i samband med drottningens avfärd från Vadstena och hennes framkomst till Halmstad. Intet tyder emellertid på att dessa projekt skulle ha lett till resultat i form av förhandlingar ².

Icke desto mindre finnas belägg för att svensk-danska förhandlingar vid denna tid ansågos stå för dörren och att man på svenskt håll hade vidtagit åtgärder för landets representation. Sålunda antydde Hemming Gad vid mitten av december för Svante Nilsson, att han då var beredd att avgå på en resa efter bud från Danmark. En månad senare utfärdade också danska rådet från Lund lejdbrev för Hemming Gad samt två andra rådsherrar, andliga eller värdsliga, som skulle åtfölja honom, att begiva sig till Halmstad för att där möta Danmarks råd. Lejdbrevet gällde även ett sammanträffande med konungen, för den händelse de svenska delegerade önskade ett sådant ³. Beskickningen kom ej till ut-

¹ Lybecks råd till Danzigs råd ²/₁ 1504 HR 3:4 s. 623.

² Registernotiser ⁸/₁₁, ²⁴/₁₁ 1503 BSH 4 s. CCCIV not 6, 1.

³ Hemming Gad till Svante Nilsson ¹⁵/₁₂ 1503 BSH 4 s. 351; danska rådet, lejdbrev ²⁰/₁ 1504 *Twå gamla Swenske Rijn-Krönikor*, utg. Hadorph, 2 (Stockholm 1676) s. 387.

förande. Möjligtvis blevo händelser i samband med Sten Stures vid samma tid inträffande död orsak härtill.

Med Sten Stures död avslutades det skede i de svensk-danska förbindelserna, som inleddes med revolutionen 1501. Mot den legitime konungen hade den usurpatoriske riksföreståndaren ställts. Upprorsregimen hade gått till angrepp mot danska positioner i Sverige. Då dessa icke frivilligt uppgåvos, följde öppet krig mellan Sverige och Danmark. Upprepade försök att bilägga striden hade dock gjorts. De hade, i den mån bevarat källmaterial ger vid handen, alla utgått från Danmark. Föga gensvar hade mött från Sverige. Ansatser att i riksföreståndarens frånvaro utnyttja en eventuell motsättning mellan denne och enskilda medlemmar av rådet hade varit förfelade. Då slutligen ett förhandlingsavtal den 1 september 1503 träffades, var Sverige företrätt av både riksföreståndare och råd. Inga vittnesbörd om förefintligheten av unionsympatier hos de svenska herrarna finnas, ej heller om oenighet mellan riksföreståndare och dem beträffande förhållandet till Danmark. I vad mån enigheten fanns blott på ytan och var framtvingad av ett despotiskt våldsregemente, skulle snart visa sig. Sten Stures bortgång bragte de politiska förhållandena i Sverige och landets ställning till unionen i ett nytt läge. Frågan om unionsanslutning eller separatism skulle än en gång upptas i hela sin vidd.

3.

Den 21 januari 1504 utsåg rådet en efterträdare till Sten Sture såsom riksföreståndare. Valet föll på Svante Nilsson. Några veckor senare, den 11 februari, utfärdade rådet fullmakt för biskop Mats samt Bengt Ryning att omkring den 17 maj samma år i Danmark tillsammans med detta lands råd eller fullmäktige för detsamma förhandla om stillestånd och fred mellan rikena. De svenska representanterna bemyndigades att bevilja lejd för de danska förhandlare, som eventuellt skulle åtfölja de svenska herrarna, då dessa återvända hem ¹.

¹ Rasmus Ludvigssons excerpter SRS 3 s. 85; rådet till invånarna på Koppaberget ^{30/1} 1504; rådet, fullmakt ^{11/2} 1504 ST 3 s. 499.

Om innebörden av dessa båda rådsbeslut från januari och februari 1504 har forskningen framfört skilda meningar. Enligt C. G. Styffe medförde riksföreståndarskiftet intet avbrott i de förberedande underhandlingarna med Danmark. Skriftväxlingen mellan de båda länderna hade pågått oavbrutet. Även G. Carlsson och R. Stensson ha understrukt utvecklingens kontinuerliga förlopp. Av G. Kellerman har gjorts gällande, att riksföreståndarvalets handfästning torde ha innefattat hållandet av Kalmar recess, samt att upptagandet av förhandlingar 1504 var en konsekvens härav. Men då unionen ej nämndes i förhandlarnas fullmakt, skulle detta tyda på att rådet, då det fått en riksföreståndare efter sitt sinne, ej var angeläget om unionens återupprättande. Delvis i anslutning härtill men i polemik mot uppfattningen om den förda utrikespolitikens kontinuitet har slutligen S. U. Palme hävdad, att svenska rådet genom att den 11 februari 1504 utse delegater för förhandlingar med Danmark, därvid skjutande Hemming Gad åt sidan, tog ett nytt initiativ i den nordiska frågan av stor principiell innebörd. Beslutet följde kort efter Svante Nilssons val till riksföreståndare. Denne hade 1497 varit ledare för den mot Sten Sture riktade opposition, som förde konung Hans på Sveriges tron. Det skulle vara i egenskap av representant för denna krets och dess konstitutionella program, som Svante Nilsson vunnit sin upphøjelse. Detta program kunde realiseras endast genom förhandlingar mellan de tre rikenas råd¹.

Utvecklingen av de svensk-danska förbindelserna åren 1503—1504 företer i formellt hänseende en cesur, i det att den å ömse sidor antagna lybska medlingen övergavs och direkta förhandlingar genom utväxling av skrivelser inleddes. Svenska underhandlare, bland dem Hemming Gad, skulle avgå

¹ C. G. Styffe i BSH 5 s. XLV; G. Carlsson, Hemming Gad s. 95 ff; R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder och maktkampen i Sverige 1504—1527 s. 37; G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan (KÅ 1938) s. 51; S. U. Palme, Riksföreståndaren, rådet och den danska frågan våren 1504 (HT 1949) s. 31 f; densamme, Riksföreståndarvalet 1512 s. 9.

till Danmark. Men denna nya fas hänför sig som visats till senhösten 1503¹, en tid, som ligger före skiftet på riksföreståndarposten. Ur denna synpunkt innebär således februari-fullmakten ett av den svenska parten taget nytt initiativ endast i den meningen, att Hemming Gad sköts åt sidan som förhandlare. I övrigt kan åtgärden betraktas som en naturlig följd av den inriktning på förhandlingar med Danmark, vilken Hemming Gads ovan anförda brev av den 15 december 1503 bär vittne om.

Om det således icke kan påvisas, att Sten Stures bortgång medförde förändring i den svenska hållningen gentemot Danmark, är det däremot uppenbart, att man på danskt håll ansåg, att frågan efter riksföreståndarens död hade kommit i ett nytt läge, samt sökte utnyttja detta.

Konung Hans riktade nämligen genom ett av Ture Jönsson framfört brev, daterat den 4 februari, en uppmaning till det svenska rådet att nu, sedan det efter Sten Stures död hade full handlingsfrihet, fullgöra, vad det tillsagt och lovat honom, innan tvedräkten begynte. Härmed måste avses konungens hyllning 1497 och därmed sammanhängande utfästelser från rikets sida. Konungen lät vidare de själländska rådsherrarna sända en skrivelse till Sverige samt beordrade rådsherrarna i Skåne tillskriva allmogen på andra sidan gränsen med anmaning att åter sluta sig till den danske konungen. De adresserade sig också till allmogen i Mark, Kind (?) och Sunnerbo. Enligt de skånska herrarna hade lagmannen i Västergötland Åke Hansson efter Sten Stures död skriftligen förklarat sig beredd till överläggningar med den danske rådsherren Tønnes Vernersen Parsberg. Rådsherrarna räknade med möjligheten, att herr Åke ville giva sig till kung Hans².

Konungens och det danska rådets skrivelser inledde en ny fas i förbindelserna med Sverige. De tidigare förhandlingarna hade från deras sida inneburit ett uttalat eller under-

¹ Ovan s. 47.

² Svenska rådet till kung Hans odaterat HT 1949 s. 251; danska rådsherrar till kung Hans 1504 Missiver fra Kongerne Christiern I.^s og Hans^s Tid, udg. ved W. Christensen, 2 (København 1914) s. 194.

förstått erkännande av rådsregimens legitimitet. Rådet i Sverige hade erkänts som likaberättigad part vid förhandlingsbordet. Efter Sten Stures död intogs en ny ståndpunkt: konung Hans var Sveriges laglige konung. Då herr Sten inte längre kunde tvinga råd och menigheter att hylla sin usurpatoriska regim, borde de återgå till lydriad under sin krönte konung. Att även på svenskt håll läget kunde uppfattas på detta vis, framgår av Åke Hanssons ovan angivna åtgärd.

Konung Hans hänvisning till rådsherrarnas tidigare tvångssituation var icke helt gripen ur luften. De som på sin tid ej frivilligt anslutit sig till stureregimen, hade nämligen tvingats därtill. Några av de uppsägelsebrev, som enskilda rådsmedlemmar i anledning härav riktade till konungen, gjorde också gällande, att dessa herrars åtgärd förestavats av nödtvång. Erik Turesson skrev således: »Ty tränger mig nu nöd att giva mig från Eders Nåde och med detta mitt brev nu uppskriva Eders Nåde mitt huldskap, manskap och trotjänst, jag hade Eders Nåde tillsagt». Jakob Ulfsson hade likaledes förklarar sig till uppsägelsehandlingen nödd och tvungen. Konung Hans skrivelse anknöt direkt till sådana ursäkter ¹.

Möjligheten att betrakta den tilländagångna stureregimen som ett för rådsherrarna övervunnet hinder att fullfölja 1497 års politik, genom vilken den danske konungen inkallades till hjälp mot den övermäktige riksföreståndaren och, efter dennes nederlag, med all solennitet gjordes till Sveriges konung, måste ha stått klar även för de svenska herrarna. Icke desto mindre valde de en annan väg: de utsågo en ny riksföreståndare, Svante Nilsson, och beslöto ett par veckor senare att inleda förhandlingar med Danmark. Dessa förhandlingar kunna icke ha avsett fullföljandet av 1497 års politik, d. v. s. ett erkännande av konungen som landets regent enligt redan företagen hyllning. En sådan lösning av den danska frågan krävde ej förhandlingar; det kunde tills vidare ha varit tillfyllest, att de tidigare lojala herrarna notificerat konungen

¹ Erik Turesson till kung Hans ²⁵/₇ 1502 FM 1 s. 136; kung Hans, öppet brev ²⁹/₇ 1502 Twå gamla Swenske Rijn-Krönikor, utg. Hadorph, 2 s. 385.

om Sten Stures död och det i följd därav automatiskt återställda lydadsförhållandet. När det oaktat förhandlingar föreslogos, måste därför en lösning efter andra linjer ha åsyftats. Lösningen borde rimligtvis ansluta sig mera till 1501 års än till 1497 års program.

Från denna ståndpunkt läto sig de svenska rådsherrarna ej rubba ens av konungens ovan berörda skrivelse, daterad den 4 februari, vilken utgjorde en uppmaning att infria löften och utfästelser från tiden före kriget, d. v. s. på nytt erkänna Hans som sin och rikets konung. Man underkände i sak konungens ståndpunkt genom hänvisning till biskop Mats och Bengt Rynings sändebudsuppdrag. Om dessa återvände med sådant svar, hette det, som gjorde det möjligt att sammankalla rådet och landets fullmäktige, ämnade man avge svar på konungens skrivelse. Till slut underströks, att så svåra artiklar, som kungabrevet innehöll, ej kunde besvaras utan såväl rådets som landets fullmäktiges närvaro, fullbordan och samtycke¹. De svenska herrarna erkände icke konung Hans legitimitet som Sveriges konung.

I förhållandet till Danmark är riksföreståndarvalet 1504 ett fullföljande av Vadstenakonfederationens separatistiska program. Herr Svante hade för övrigt av denna vid sidan av herr Sten utpekats som en av de två, man vid det tillfället ämnade göra till sin styresman. Konfederationen hade utgjorts av Hemming Gad, Sten Sture, Svante Nilsson, Nils Clausson, Knut Alfsson, Bengt Ryning och Johan Bese. Av dessa voro vid tiden för fullmaktens uppsättande Sten Sture

¹ Svenska rådet till kung Hans odaterat HT 1949 s. 251. — En i mars avsänd skrivelse till invånarna i Norge bär vittne om riksföreståndarens inställning till konung Hans. Dennes ståthållare i Norge Henrik Krummedige vore en förrädare, rikets och allas deras hätske fiende, som enligt konungens befallning och med hans samtycke sökte till evig tid fördärva Norge och dess folk. Riksföreståndaren uppmanade dem att vara hans troman i Dalsland Nils Ragvaldsson till hjälp och samarbeta med honom. I enlighet med Kalmar recess och det förbund, som Knut Alfsson å Norges vägnar hade gjort med Sverige, ämnade riksföreståndare och råd i Sverige tillvarataga Norges intressen, vilken uppgörelse som än skulle komma att träffas rikena emellan (Svante Nilsson till invånarna i Norge ²²/₃ 1504 DGAA 4 s. 313).

och Knut Alfsson döda. Johan Bese åter hade helt lämnat aktivt politiskt arbete och var ett år senare död. Bengt Ryning var av fullmakten utsedd till förhandlare. De övriga 1501 års män återfinnas som dokumentets utfärdare¹. Vadstenakonfederationens separatistiska politik hade genomdrivits under starkt motstånd från enskilda rådsmedlemmar. Efter sturerevolutionens seger kommo emellertid oppositionella meningar i den danska frågan ej längre till uttryck. Riksföreståndarvalet i januari och fullmaktsbeslutet i februari 1504 stodo också båda i strid med 1497 års principer men i överensstämmelse med 1501 års. Händelserna vid början av år 1504 blotta, att denna konsolidering av Sveriges utrikespolitik alltjämt bestod.

Sedan alla formaliteter med lejd m. m. ordnats, varvid från dansk sida önskvärdheten av Hemming Gads närvaro förgäves understrukits, sammanträffade biskop Mats och Bengt Ryning med konung Hans och danska rådet några månader senare och avslöto med dessa ett fördrag, vars huvudpunkter voro följande. Från och med den 17 juni 1504 samt till och med åtta dagar efter midsommar 1505 skulle stillestånd råda på krigsskådeplatserna samt handel och samfärdsel vara fria. Vid ett möte i Kalmar tre veckor före sistnämnda termin skulle konung Hans eller, i fall av hans död, prins Kristian och Sveriges råd framföra sina käromål mot varandra samt lida och umgälla till minne eller rätt, vad de tre rikenas råd förefunno.

Vidare avtalades, att konungen skulle till den svenske riddaren Nils Gädde anförtro slottsloven över Kalmar slott att hållas till konungen och Sveriges råd. Om vid stilleståndstidens utgång striden ej kunnat biläggas, skulle därefter Kalmar slott stå till konungen, staden och länet däremot till Sveriges råd. Status quo i fråga om slottsloven och förvaltning skulle under stilleståndstiden gälla för Borgholms slott

¹ Sammansvärjningsbrev ¹/₈ 1501 ST 3 s. 486; C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie* 1 s. 276 f; Erik Turesson till Svante Nilsson ¹³/₈ 1505 FM 1 s. 227.

och län samt för Gotland. Konungen skulle därefter förfara med dessa områden i enlighet med de avgöranden, som komme att träffas rörande dem liksom rörande Kalmar slott och meniga Sveriges rike¹.

Uttrycket »minne eller rätt» innebär förlikning eller rättsligt avgörande. I det senare fallet skulle de tre nordiska råden fungera som domare, parterna i tvisten som respektive kärke och svarande. Men då den ena parten rimligtvis inte kunde ingå i den dömande församlingen, måste med termen »oss, Sveriges råd» avses icke den svenska rådsförsamlingen utan enskilda ledamöter av densamma². På så sätt var svenska riksrådet som korporation oförhindrat att utöva dömande makt.

Konungen hade vid årets början rest anspråk på rådets erkännande av hans legitimitet. Han hade emellertid varken då eller vid förhandlingarna i maj kunnat genomdriva detta krav. Tills vidare hade han fått avstå därifrån. Men ingen tvekan kunde råda om konungens verkliga uppfattning av sin ställning i förhållande till Sverige. I det från dansk sida utställda exemplaret av traktaten uppträder han som »Danmarks, Sveriges, Norges, Vendes och Götes konung». Den svenska parten åter hade med klausulen om »minne» förbehållit sig möjlighet till förhandlingar och uppgörelse i godo.

Köpenhamnstraktaten hade tillkommit i strid med konungens intentioner. Den var frukten av det svenska rådets ihärdigt fasthållna beslut att förhandla med konungen, ej underkasta sig honom. Med traktaten vanns ett års uppskov och stillestånd. Först läget vid dettas slut kunde avgöra, om konungens eller de svenska herrarnas ståndpunkt skulle bestämma de nordiska ländernas inbördes förhållanden i framtiden.

Stilleståndsvillkorens förverkligande stötte på betydande svårigheter. Slottsbevälet på Kalmar vägrade i strid med för-

¹ Fördrag ^{18/5} 1504 ST 3 s. 494.

² Råd = rådsherre: O. Kalkar, Ordbog til det ældre danske Sprog 3 (København 1892—1901) s. 641, artikeln Råd 8.

draget att överlämna slottet till Nils Gädda. Staden med länet kvarhölls därför tills vidare av de svenska herrarna. Hemming Gad för sin del kritiserade livligt Köpenhamns-traktaten. Icke desto mindre godtogs den av rådet vid mitten av juni 1504. Befallning utgick under återopande av trak-taten till slottsloven över Kalmar stad och län att överlämna staden och länet till Nils Gädda. I oktober utfärdades allmän kungörelse om stilleståndsavtalet ¹.

Men nya invändningar mot fördraget mötte, denna gång från personer församlade i Vetlanda, Östra härads tingsställe. I brev till riksföreståndaren hemställde de om befrielse från skyldigheten att bestå Nils Gädda trojänst och skatt för att i stället få göra detta till Peder Månsson, en medlem av svenska rådet. I januari påföljande år befallde riksförestån-daren också invånarna i Småland, däribland Kalmar län, i strid med rådsbeslutet av den 10 juni 1504, att vara Peder Månsson lydiga. Riksföreståndarens förordnande utgjorde en kränkning av stilleståndsavtalet. Danska klagomål häröver bemöttes av rådet under hänvisning till att villkoren ej heller på dansk sida iakttagits. Därjämte yrkade rådet vid detta tillfälle, februari 1505, att det till midsommar 1505 avtalade unionsmötet måtte uppskjutas med ett år under motsvarande förlängning av gällande stilleståndsavtal ².

Detta svenska förslag om uppskov med Kalmarmötet föranledde från dansk sida ingen ändring av mötesplanerna. I laga tid infunno sig konung Hans samt de danska och norska riksråden. I deras följe befunno sig representanter för kejsaren, tyska städer och furstar samt för konungen av Skottland. Men det svenska rådet uteblev.

Svenska rådets frånvaro bestämde mötets karaktär. Upp-görelse i godo var nu utesluten, rättsförfarandet återstod. Inför de danska och norska råden som domare lät konungen

¹ Mats Gregersson till Svante Nilsson ⁸/₆ 1504; Hemming Gad till Svante Nilsson ¹⁰/₆ 1504; rådet, öppna brev ¹⁴/₁₀ 1504 BSH 5 s. 18, 19, 21, FM 1 s. 212.

² Östra härad till Svante Nilsson odaterat; Svante Nilsson till invånarna i Småland ²²/₁ (1505) BSH 5 s. 24, 33; svenska rådet till danska rådet ¹¹/₂ 1505 HSH 19 s. 70.

enligt kejsarrätt¹ genom prokurator anställa rättegång mot den döde herr Sten, ett antal svenska rådsherrar och ytterligare en del svenska undersåtar samt deras anhängare. Huvudanklagelsen löd, att de svenska herrarna rest uppror mot sin laglige konung, vilken de hyllat och svurit lydnad, att de med vapenmakt tilltvingat sig folkets lydnessed samt att de frånhänt konungen slott och kungliga intäkter och därmed hans svenska rike. De hade härigenom gjort sig skyldiga till crimen læsæ maiestatis. Med uttalandet av denna anklagelse hade konungen ånyo hävdadt den ståndpunkt, som han intagit vid underrättelsen om Sten Stures död: han var Sveriges laglige konung; rådsregimen, såväl under Sten Sture som Svante Nilsson, hade sitt ursprung i en upprorsrörelse och utgjorde en kränkning av konungens rätt.

De danska och norska råden förklarade de anklagade skyldiga till att ha i argt uppsåt, med våld och de facto sammansvurit sig emot konungen samt berövat honom hans svenska rike, vilket de alltjämt innehade. Som skyldiga uppräknades Sten Sture, Svante Nilsson, Nils Nilsson, Sten Kristensson, Trotte Månsson, Erik Turesson, Anton Eriksson, Erik Johansson, Peder Turesson samt deras medbrottslingar och anhängare. Domen gick ut på att konungen skulle återinsättas i sitt välde och drottningen återgivas sitt morgongåvolän. Slutligen förklarades all lös och fast egendom tillhörande de dömda för alltid förbruten till statskassan och de dömda, såsom hemfallna till crimen læsæ maiestatis åtföljande straff, berövade ära, frihet, privilegier och nådevedermälen².

Domen, som omedelbart trädde i kraft, hänsköts till kejsaren för stadfästelse med särskild begäran, att kejsaren måtte förbjuda hela kristenheten att driva handel på Sverige, lämna landet något bistånd i ena eller andra avseendet eller ingå på förhandlingar med detsamma. Som bilaga medsändes tvenne brev av den 16 februari 1499, i vilka Sten

¹ C. G. Styffe i BSH 5 s. LXI; C. Paludan-Müller, De første Konger af den Oldenborgske Slægt s. 209.

² Danska och norska råden, dombrev 1/7 1505 ST 3 s. 506.

Sture och rådet var för sig förpliktade sig till att aldrig vidare göra »uppresning eller någon församling med riksens allmoge» eller annan inländsk eller utländsk man mot konung Hans eller prins Kristian, samt förklarade sig i händelse av brott mot detta löfte hemfallna till förlust av frihet, frälse, privilegier och nådevedermälen, som de mottagit av konungar, herrar och kronan. Sistnämnda formulering angående straffpåföljd återfinnes i det närmaste ordagrant översatt i Kalmardomen¹.

Med sitt utslag vid rättegången i Kalmar samt med hänvändelsen till kejsaren hade således danska och norska råden biträtt den ståndpunkten, att Hans var Sveriges legitime konung och de svenska separatisterna upprorsmän.

För de sistnämnda var domen ett allvarligt slag. Efter som deras egendom skulle konfiskeras av statskassan, riskerade de att omedelbart förlora sina tillgångar i Danmark och Norge samt i händelse av konungens återinsättande i Sverige förlora sin egendom även där. Under sådana förhållanden gällde det för dem att antingen få domen upphävd eller att frånkänna densamma rättsgiltighet. Deras officiella reaktion återfinnes i en till den polske konungen avsänd protestskrivelse. Det heter här, att riksföreståndare och råd genom Bengt Abjörnsson såsom prokurator avgivit följande protest. På grund av den mellan å ena sidan konung Hans, å andra sidan Sten Sture och några andra riksråd uppkomna striden angående rikets styrelse och vissa brev efterlevelse hade öppet krig mellan parterna utbrutit. Riksföreståndaren Svante Nilsson och rådsherrarna hade i syfte att uppnå stillestånd eller fred lyckats med danske konungen överenskomma om ett möte i Kalmar mellan de tre nordiska rikenas råd samt konungen, varvid alla tvistefrågor skulle biläggas på rättslig väg eller genom förlikning. De svenska herrarna hade emellertid av motvind förhindrats att inom överenskommen tid infinna sig på mötesplatsen. Trots tillkännagivande av deras avsikt att, så snart väderleksförhållandena medgåvo, inställa

¹ Danska och norska råden till Maximilian I ^{16/7}; 1505 ST 3 s. 515.

sig, lät konungen utan varje rättsgrund anställa process mot de frånvarande herrarna. Då han därefter hade återupptagit krigshandlingarna, oaktat svenskarna voro blott en dagsresa från mötesplatsen, var det tydligt, att han föredrog krig framför fred. Det oaktat hade riksföreståndare och råd träffat anstalter för att söka åvägabringa stillestånd eller fred och hade beslutat avsända fullmäktige för inledandet av förhandlingar i detta syfte. Om detta likväl ej kunde utverkas, ville riksföreståndare och råd högtidligen tillkännagiva, att det ej berodde på dem, om freden ej återställdes utan striden fortsatte. För den händelse någon åtgärd mot de svenska herrarna företoges i kraft av Kalmarprocessen, fränkande de denna varje rättsgiltighet.

Liksom konungen med Kalmardomen åter gjort anspråk på sin legitimitet i förhållande till Sveriges krona, vidhöllo de svenska herrarna för sin del den uppfattningen, att de voro med konungen likaberättigade parter. I enlighet härmed mörklades i protesten konungens krav att återinsättas som Sveriges rätte herre. Blott i allmänna ordalag omtalades striden dem emellan. Som konsekvens härav måste även rådsdomstolens utslag skyddas från insyn: skrivelsens mottagare erhöll ingen anvisning om vad domen inneburit¹.

Liksom det var av vikt att inför främmande furstar framställa Kalmardomen ur officiell svensk synpunkt, var det också angeläget att bibringa menigheterna inom landet en för riksföreståndare och råd tjänlig uppfattning om vad som inträffat. I koncept föreligger en med Hemming Gads hand skriven kungörelse i detta avseende till invånarna bl. a. i Kalmar län. Protesten och kungörelsen behandlade således samma ämne men riktade sig till skilda adressater. I huvudsak överensstämmande företedde de likväl på vissa punkter betydande inbördes avvikelser.

I likhet med protesten framhöll kungörelsen, hurusom Kalmarmötet avtalats för stillestånds eller freds skull, och huru de svenska herrarna, besjälade av vilja att främja detta

¹ Svenska rådet, protestskrivelse ²¹/₇ 1505 ST 3 s. 511.

syfte, med stora omkostnader begivit sig på väg till Kalmar. Motigheter hade försenat framkomsten, men man hade här om underrättat konungen jämte danska och norska råden samt hemställt, att de måtte avvakta den svenska delegationens ankomst. Denna vädjan hade emellertid varit förgäves: utan att invänta svenskarna avseglade konungen sent en kväll. Kungörelsen insinuerade, att adressaterna kunde märka, »i vad akt han och hans råd det gjort hava». Om de främmandes förehavanden i Kalmar förmäldes, att konungen i strid med stillestånds brevet låtit tortera och avrätta män och kvinnor, samt att han i närvaro av främmande furstars sändebud låtit i gathörnen med »pipor och basuner» kungöra, att det nu rådde krig med Sverige.

Mot den danska oförsonligheten ställdes den svenska samförståndsviljan. Framkomna till Pataholm och Mönsterås hade de svenska herrarna övervägt ett infall i Blekinge som hämnd för konungens övergrepp, men denna plan hade förkastats. I stället hade de beslutat en ny beskickning till Danmark för att om möjligt rädda freden eller överenskomma om stillestånd. Skulle konungen likvisst framhärda i sina krigiska avsikter, ämnade man med förenade krafter försvara sitt land. En vädjan till adressaterna att visa sig solidariska härutinnan samt en uppmaning att vara Sten Kristensson såsom hövitsman lydiga avslutade kungörelsen¹.

Protestskrivelsen till främmande furstar hade omnämnt Kalmardomen men undvikit att ange dess innehåll och den till grund liggande anklagelsen. Kungörelsen gick längre, i det varje antydan om en dom utelämnades. Vetskapen om att de förenade dansk-norska råden dömt Sverige troppliktigt under konung Hans och till alla delar godkänt hans legitimitet, kunde tänkas skadligt inverka på menigheters och enskildas lojalitet mot rådsregimen, särskilt kanske i gränsområdena. Genom sin tillrättalagda framställning framstod rådet som berett att utan prestigehänsyn göra sin insats för bevarandet av freden, medan det kastade allt ansvar för krigets fortsät-

¹ Rådet till invånarna bl. a. i Kalmar län odaterat BSH 5 s. 52.

tande på konungen. Rådet vore därför moraliskt berättigat att kräva en samfällid och kraftig insats från hela folkets sida.

Kalmardomen hade tillkommit som en följd av svenska rådets förhandlingserbjudande 1504. Det låg i själva detta erbjudande uttalat, att rådet ej var villigt att utan vidare erkänna kung Hans som sin herre. Efter att förgäves ha sökt uppskjuta Kalmarförhandlingarna uteblevo de svenska herrarna. Vägande skäl att ställa sig skeptisk till den nyss återgivna berättelsen om anledningen härtill finnas. Flera år senare — 1511 — gävo rådsherrarna riksföreståndaren skulden för att svenskarna ej i tid hunno fram. Orsaken hade varit, att riksföreståndaren blivit »så sent redo»¹. Att i detalj klarlägga riksföreståndarens och de olika rådsherrarnas inställning till frågan om uppgörelse med kung Hans och Danmark är på grund av källmaterialets bristfällighet ej möjligt. Det är icke heller nödvändigt för en teckning av situationen i stort. Rådets åtgöranden under stilleståndsåret 1504—1505 tyda varken på lojalitet mot ingångna avtal eller på intresse för den förestående uppgörelsen. Väsentligt är, att den opposition, som 1511 gav riksföreståndaren skulden för uteblivandet från Kalmar, då förhandlingarna 1505 stodo för dörren, ej hade utvecklat en sådan energi, att till äventyrs förefintligt motstånd kunnat övervinnas. Från dansk synpunkt avgörande var, att det officiella Sverige uraktlät fullfölja den genom högtidliga avtal överenskomna fredspolitik.

Om orsakerna till att de svenska makthavarna dristade sig inta denna hållning till Danmark, kunna händelserna i Kalmar ge en fingervisning. Hänvändelsen till kejsaren blottar, att konungen misströstade om att med egna krafter kunna komma till rätta med sina svenska motståndare. Hans begäran om kejsarligt förbud rörande handel med Sverige ådagalägger vidare, att den mot landets utrikeshandel riktade danska blockaden, i vilken han strävat att indraga hansestäderna, ej kunnat upprätthållas på tillfredsställande sätt. Kampen om Sveriges krona fordrade, att större krafter insattes, än hittills skett.

¹ Rådet till Svante Nilsson odaterat HSH 20 s. 258.

4.

Kungörelsen till invånarna i Kalmar län liksom protest-skrivelsen innehöll, som visats, uppgifter om en ny svensk förhandlingsframstöt. Det hette, att rådet beslutat avsända en delegation till Danmark för att om möjligt utverka stillestånd eller fred. Till representanter hade Sten Turesson, Ture Jönsson och Nils Eskilsson utsetts. Ingen av dessa hade nämnts bland de i Kalmar anklagade och dömda. Med all tydlighet framhölls, att det nya förhandlingsinitiativet utgick från svenskt håll. Efter domens fällande var det givetvis uteslutet för den danska parten att begära förhandlingar. Men de svenska herrarna hade goda skäl att göra det. Deras i Danmark och Norge befintliga egendom var i fara att gå förlorad för dem.

Syftet med denna förhandlingsouvertyr framgår av ett par odaterade förslag till instruktioner för förhandlarna. Det ena av dessa är avfattat på latin (här kallat A). Det är i formellt hänseende uppställt som svar på ett antal frågor, som tänkas riktade från dansk sida. På frågan, huruvida konungen antoges som Sveriges regent, skulle svaras, att ett avgörande härutinnan krävde hänvändelse till allmogen, något som ej var möjligt, medan man befann sig i Danmark. Denna fråga borde därför återupptas vid ett möte i Sverige. Uteblivandet från Kalmar skulle förklaras med hänvisning till rådsherrarnas motigheter under resan samt till den väntade ankomsten av ryska representanter. Beskyllningar om traktatsbrott skulle bemötas med motbeskyllningar. På frågan, om de svenska delegaterna kunde garantera tvistens lösning antingen i godo eller på rättslig väg vid ett kommande möte, skulle beskickningen svara, att de svenska herrarna förbundo sig att ställa sig till efterrättelse, vadhelst de tjugofyra (svenska, danska och norska riksråden) beslöto, samt att konungen förväntades komma att uppträda på samma sätt. Förslag om tillkallande av utländska domare skulle avvisas. Som plats för ett kommande möte kunde Kalmar eller Lödöse godtagas. Kalmar slott och stad borde anförtros ettdera av sändebuden eller Nils Bosson, respektive förbli i dåvarande villkor, d. v. s.

med slottet i dansk och staden i svensk hand, samt fred råda mellan slott och stad. Befintliga belägringsanordningar i Kalmar finge dock ej demoleras. På frågan, varför de svenska representanterna ej hade utrustats med fullmakt att göra, vad de tolv (vid nästföljande möte) skulle kunna göra, varigenom omkostnader kunnat undvikas, hade instruktionen intet direkt svar, men den ovan refererade hänvisningen till omöjligheten att utan menighetens hörande träffa avgöranden i fråga om konungens restitution täcker även denna frågeställning¹.

Den andra instruktionen (här kallad B) är avfattad på svenska och skriven med Hemming Gads hand. Inledningsvis behandlas Kalmarmötet. Svenskarnas uteblivande förklaras, varvid uttryck ges åt deras förvåning över konungens brådstörtade avresa. Man erinrar om meddelanden, som svenskarna hade avsänt under sin resa till Kalmar.

Beträffande svenska städer och områden i dansk hand skulle förhandlarna söka utverka återgång till de i stillestånds-fördraget av den 18 maj 1504 stipulerade villkoren, nämligen att slottsloven över Kalmar slott, stad och län skulle hållas till både konung Hans och Sveriges rike samt anförtros en av nio uppräknade personer. Om sålunda ingånget stillestånd komme att kränkas, skulle slottsloven hållas till den förfördelade parten. På enahanda sätt skulle förfaras med Borgholm under Nils Bosson. Befolkningen skulle äga rätt till ostörd handel i Kalmar.

I sista hand kunde Joakim Trolle förordas som slottsloven.

Om åsyftat resultat likväl ej kunde åstadkommas genom framförandet av dessa förslag, finge man ingå på frågan om konungens legitimitet och därmed sammanhängande förhållanden. Problemet behandlas här mer detaljerat än i den först refererade instruktionen. Det antogs, att motparten till behandling upptog frågan om konung Hans, prins Kristians eller prins Frans »intagelse» eller någon »vederkännelse» från svensk sida. Under sådana omständigheter skulle förhand-

¹ Instruktion odaterad BSH 5 s. 54.

larna söka genomdriva ett beslut, enligt vilket avgörande i frågan skulle träffas vid ett kommande möte under hänsynstagande till menig mans och rikenas nytta och gagn. Detta möte borde avhållas av några få fullmäktige från ömse sidor. Härmed hade man alltså — liksom i instruktion A — motsatt sig tanken på ett upprepande av arrangemangen från Kalmarmötet med råden i sin helhet som deltagande samt med konungen som dominerande instans¹.

Dessa båda ovan refererade instruktioner äro odaterade. Det föreligger emellertid vissa uppgifter om överläggningar, vilka rådet höll i anslutning till Kalmarexpeditionen, och vilka behandlade frågan om återknytande av de diplomatiska förbindelserna med Danmark. Sålunda hänvisade ärkebiskopen i januari 1506 till »de värv och artiklar uppskrivna och övervägda voro vid Kronobäck och sedan i Stockholm». I mars samma år meddelade riksföreståndaren och några rådsherrar till frånvarande rådsherrar, att danska rådet då som villkor för förlikning satte »de punkter, vi i rådsvi hemliga oss emellan förhandlade om vid Gäddenäs, ehuru de dem förekomna äro, högligen begärande, att vi ville oss giva till någon av de punkter». I en vid samma tid till Dalarna ställd skrivelse uppgavs, att Danmarks råd vid ifrågavarande tillfälle som villkor för stillestånd krävde, antingen att konung Hans återfick riket, att hans son »intoges», eller att en summa penningar utgaves av riket. De anförda ställena ge vid handen, att den danska frågan behandlades på tre platser, Gäddenäs, Kronobäck och Stockholm. På förstnämnda ort diskuterade rådet det omskrivna programmet med tre alternativ. Då instruktion B lämnade direktiv för besvarande av frågor rörande just detta program, har den av G. Carlsson satts i förbindelse med Gäddenäsförhandlingarna. Ytterligare skäl ha anförts till förmån för en tidig datering. Dels avser instruktionen förhandlingar med både danska och *norska* råden, varför man måste räkna med en tidpunkt, då norrmännen ännu ej kunde antas ha återvänt till sitt land. Dels företer

¹ Instruktion odaterad BSH 5 s. 72.

instruktionen verbal överensstämmelse med en kungörelse till invånarna i Småland, vilken tillkommit kort efter Kalmardomen¹.

För en tidig datering även av A talar det av C. G. Styffe gjorda påpekandet, att instruktionen förutsätter, att Kalmar stad ännu var i svensk hand, medan den senast vid mitten av december 1505 låg under dansk ockupation².

De båda instruktionerna A och B kunna således föras till tiden omedelbart efter Kalmardomen. Huruvida någon av dem antagits, är ovisst. Då den i detta sammanhang avsedda missionen ej kom till utförande, är det tänkbart, att definitivt beslut i instruktionsfrågan aldrig träffades. Men instruktionstexterna upplysa om förslag och ståndpunkter inom svenska rådet, då det efter Kalmardomen övervägde den danska frågan.

Huvudsyftet med förhandlingarna har tydligen gällt återknytandet av de diplomatiska förbindelserna samt utverkandet av stillestånd. För att uppnå detta har man varit beredd till en serie mer eller mindre långtgående eftergifter. Av speciellt intresse är utfästelsen att först vid ett kommande möte behandla frågan om antagandet av en medlem av danska kungahuset som Sveriges regent eller utbetalandet av ekonomiskt vederlag. Vid framgångsrikt genomförande av sändebudsuppdraget skulle resultatet ur svensk synpunkt närmast bli, att man genom uteblivandet från Kalmar vunnit förlängt stillestånd och uppskov med unionsfrågans avgörande likväl utan att härför behöva betala det höga priset av ett nytt krig.

I enlighet med beslutet att inleda förhandlingar med Danmark avsändes en brevdragare, som hade konungens lejd. Han utverkade tillstånd för tre svenska herrar, Sten Turesson, Nils Eskilsson och Ture Jönsson, att med ett följe på trettio

¹ Jakob Ulfsson till Svante Nilsson 8/1 1506; rådet till frånvarande ledamöter m. fl. 20/3 1506 HSH 19 s. 116, 145; rådet till invånarna i Dalarna odaterat BSH 5 s. 82; G. Carlsson, Hemming Gadh s. 122 f.

² C. G. Styffe i BSH 5 s. LXIV; Sten Kristensson till Svante Nilsson 12/12 1505 BSH 5 s. 70.

personer begiva sig till Lund och där inför konungen och danska rådet framlägga de värv och ärenden, som medgivits dem. Ostörd återfärd utlovades. Brevet bekräftades med konungens signet. I slutet av september hade riksföreståndaren lejdbrevet i sin ägo. Han ansåg sig vid denna tid veta, att man i Danmark ställde sig gynnsam till tanken på överenskommelse angående biläggande av striden mellan rikena ¹.

Emellertid åtnöjde sig rådet ej med det således utverkade lejdbrevet. I stället för att avsända de tre i lejdbrevet upptagna, redan i propagandaskrivelserna namngivna herrarna avlät rådet en skrivelse till Danmark, vari man dels förklarade sig ej kunna lita på den lejd, som givits, dels anförde besvär över Kalmardomen. Hur dessa båda frågor i detalj utvecklades, är ovisst, då själva rådsbrevet gått förlorat och dess innehåll är känt blott genom referat i den danska svarsskrivelsen ².

I början av november utfärdades ny dansk lejd. Denna avsåg fyra svenska herrar, electus Vincentius i Skara, Knut Eskilsson, Erik Trolle och Ture Jönsson eller fyra andra rådsherrar, vilka rådet avsände såsom fullmäktige. Förhandlarnas följe utökades till sextio. Tid och plats för mötet bestämdes till Malmö före tjugondag jul; lejden gällde intill den 13 februari 1506 och var utställd under konungens sekret ³.

Den väsentligaste skillnaden mellan de båda lejdbreven består i att det äldre omtalar de svenska förhandlarna som privatpersoner ⁴, medan det senare behandlar dem som fullmäktige för svenska rådet. Den mera officiella karaktären i sistnämnda skrivelse framhäves därjämte av sigilleringen, som utförts med konungens sekret, medan det tidigare lejdbrevet blott försetts med hans signet ⁵.

¹ Kung Hans, lejdbrev ²⁹/_s 1505 Twå gamla Swenske Rijm-Krönikor, utg. Hadorph, 2 s. 399; Svante Nilsson till Åke Hansson ²⁴/₉ 1505 HSH 19 s. 99.

² Danska rådet till svenska rådet ⁴/₁ 1506 HSH 19 s. 125.

³ Kung Hans, lejdbrev ³/₁₁ 1505 Twå gamla Swenske Rijm-Krönikor, utg. Hadorph, 2 s. 400; HSH 19 s. 104.

⁴ R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder s. 43.

⁵ W. Ewald, Siegelkunde (Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte 4, München und Berlin 1914) s. 94 ff.

Den 22 december var det nya lejd brevet riksföreståndaren till handa. Biskopen i Västerås och ärkebiskopen påyrkade var för sig, att lejden skulle användas för sitt ändamål. Biskop Otto varnade riksföreståndaren för att förhålla ärendet eller lyssna till röster, som avrådde från att anta konungens erbjudande¹.

I enlighet med dessa yttranden utställdes fullmakt för de svenska förhandlarna. Dokumentet uppsattes i utkast av biskop Mats enligt överenskommelse i Örebro samt översändes till ärkebiskopen, i vilkens kansli en definitiv utskrift försedd med ärkebiskopens sigill verkställdes. Genom biskop Mats försorg kompletterades därefter beseglingen med andra herrars sigill samt riksklämman. Fullmakten gällde för Sten Turesson, Ture Jönsson, Hans Brask och Bengt Abjörnsson. De skulle före tjugondag jul i Malmö överlägga med konung Hans och det danska rådet angående de tre rikenas bästa i syfte att uppnå stridigheternas upphörande. Vad de fullmäktige härvid till rikets och menig mans bästa beslutade, skulle av rådet hållas och infrias².

I det ovan åberopade brev från Jakob Ulfsson, vari fullmakten omnämndes, förekommo några anmärkningar rörande de instruktioner, som förhandlarna borde utrustas med. Ärkebiskopen hänvisade till tidigare förslag samt framhöll, att Sten Turesson vore bäst insatt i denna fråga. Ensam kunde ärkebiskopen inte förnya eller förbättra dem. Dock ville han bestämt förorda, att underhandlingar med Danmark nu kommo till stånd, så att någon tids stillestånd kunde vinnas. Såväl köpstadsmän som bönder kunde eljest befaras bli »ovilliga». Liknande synpunkter framfördes av biskop Otto³.

Vid mitten av januari 1506 sammanträdde rådet i Vad-

¹ Registraturnotis odaterad HSH 19 s. 103 not; Otto Svinhuvad till Svante Nilsson ²⁰/₁₂ 1505, ⁹/₁ 1506; Jakob Ulfsson till Svante Nilsson ⁸/₁ 1506 HSH 19 s. 113, 118, 116.

² Mats Gregersson till Svante Nilsson ¹¹/₁ 1506; Jakob Ulfsson till Svante Nilsson ⁸/₁ 1506; svenska rådet, fullmakt ⁷/₁ 1506 HSH 19 s. 120, 116, 130.

³ Jakob Ulfsson till Svante Nilsson ⁸/₁ 1506; Otto Svinhuvad till Svante Nilsson ⁹/₁ 1506 HSH 19 s. 116, 118.

stena. Ett huvudärende var uppgörandet av instruktioner för representanter vid de förestående förhandlingarna i Malmö. Biskop Mats och electus Vincentius anmodades särskilt infinna sig för behandlingen av denna fråga¹. Resultatet av rådets arbete härmed föreligger i avskrift (här kallad instruktion C) i Svante Nilssons kopiebok.

Instruktionen inleddes med anvisningar till förhandlarna att förklara svenskarnas uteblivande från Kalmar. De fullmäktige skulle vidare framhålla sina uppdragsgivares strävan att bringa det pågående kriget till ett slut. Vore motparten besjälad av samma önskan, skulle svenskarna återfordra Kalmar slott, Borgholm och Öland. Eventuellt kunde vederlag i danskt territorium övervägas.

Förhandlarna skulle begära tre, fyra, sex, åtta, tolv eller flera års stillestånd. Under denna tid skulle ett, två eller flera möten mellan några få fullmäktige från ömse sidor hållas med uppgift att rannsaka om respektive parter skuld till kriget mellan de båda rikena. Vad de fullmäktige enades om, skulle såväl svenska rådet som konung Hans ställa sig till efterrättelse. Härigenom ställdes således ett nordiskt råds-kollegium icke blott över ett enskilt rikets råd utan också över konungen själv.

Under förutsättning att stillestånd uppnåddes, skulle envar äga fri dispositionsrätt till sin egendom, i vilket rike den än vore belägen. Frågan om pantlän skulle i detta sammanhang upptas. Men förhandlarna fingo även sträcka sig längre för att genomdriva stillestånd. Även om varken Kalmar slott eller Borgholm kunde återvinnas, vore de dock berättigade att ingå några års stillestånd. Ja, de bemyndigades till och med, utan att villkoren av rådet preciserades, avtala stillestånd att gälla, intill dess ett möte vid slutet av september påföljande år sammankom.

För den händelse frågan om konungens avlägsnande från riket eller om stadfästelse av hans val till dess konung

¹ Rådet till Mats Gregersson och Vincentius Hemmingsson ¹⁵/₁ 1560 HSH 19 s. 121.

framfördes, skulle underhandlarna med hänvisning till ett kommande möte vägra uppta ärendet till behandling. De erinrades om att de i annat fall med hänsyn till Kalmardomen ej kunde påräkna fri lejd.

En annan hänvisning till Kalmardomen utgjordes av kravet på att stilleståndsavtal skulle upphäva sådan rättslig påföljd, som kunde drabba den enskilde, andlig eller världslig, i egenskap av »medhållare» till annan person. Vidare skulle fri handel över gränsen medges befolkningen på ömse sidor gränsen.

Slutligen framhöll instruktionen, att förhandlarna, om de lyckades till Sverige återförvärva Kalmar slott, borde erhålla detsamma som tjänstelän¹.

Denna instruktion C ansluter sig formellt till B. Till stora delar är den verbala överensställelsen fullständig. Beträffande instruktion A däremot har det framhållits, att denna, om den alls varit före vid Vadstenamötet, icke vunnit stort beaktande där².

Vissa inslag från A finnas dock i C. Det avsnitt, som upptar förklaringar till uteblivandet från Kalmarmötet, anför som hinder för svenskarnas avresa förhandlingar med ryska sändebud samt under själva resan motvind. Båda argumenten återfinnas i A, medan B endast framför det senare av dem. Klausulen om att de fullmäktige vid kommande fredsmöten skulle ha makt att avgöra stridsfrågorna på ett såväl för svenska rådet som för konungen bindande sätt, är likaledes hämtad från A. Stadgandet har skärpts i C. Instruktion B har däremot ingen bestämmelse rörande det kommande fredsmötets kompetens³.

En jämförelse mellan de tre instruktionerna ger således vid handen, att C skrivits med B som förlaga, samtidigt som den tillförts vissa moment, som föreligga i A men saknas i B.

¹ Instruktion odaterad HSH 19 s. 131.

² G. Carlsson, Hemming Gadh s. 125 f; G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan (KÅ 1938) s. 80.

³ Jfr G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan (KÅ 1938) s. 80, som här förväxlar B och C.

Slutligen har ett antal nya punkter, som varken A eller B uppta, tillagts.

I likhet med de tidigare två instruktionerna förefaller även den nya instruktionens huvudsyfte ha varit att utverka stillestånd. För något års lugn var man beredd att tills vidare avstå från de av danskarna besatta områdena. Först vid ett kommande möte skulle unionsfrågan upptas i hela sin vidd. Bakom planen på unionella utskottsmöten ligger tydligen tanken att utnyttja den aristokratiska solidariteten i Norden för att indirekt befordra nationella svenska intressen.

De uppgifter som tillhandahöllos folket från rådsmötet i Vadstena voro tillrättalagda i propagandasyfte. En skrivelse avsändes från riksföreståndaren till deltagarna i det just församlade landstinget i Skara. Här meddelades, hur riksföreståndaren stod beredd att med sina egna trupper, de uppsvenska biskoparnas folk och meniga frälset draga ned mot landamäret. I syfte att om möjligt undvika förnyat krig ämnade han emellertid med trupperna invänta återkomsten från Danmark av det sändebud, som vid Birgitte tid (⁷/₁₀) avsändes dit för att främja stillestånd eller fred. Skildringen av dennes uppdrag företer verbala överensstämmelser med förhandlingsinstruktion C. Skulle sändebudet likväl ej medföra sådana brev, som ledde till stillestånd eller fred, ämnade riksföreståndare och råd — för att bevisa halllösheten i beskyllningarna att eftertrakta krig — till Danmark avsända några rådsherrar med fullmakt att ingå fred eller stillestånd. Om även denna fredsaktion omintetgjordes och sålunda endast krig och fördärv på konungens tillskyndan komme från Danmark, tvingades man insätta alla krafter för kriget. Riksföreståndaren förväntade då vederbörlig undsättning från Västergötland. För egen del hade han sört för att salt, humle och annat ej skulle behöva fattas ¹.

Denna framställning är uppenbart missvisande. Kungörelsens uppgift om sändebudet, som avsänts vid Birgitte tid, avser tydligtvis en man, som anförtrotts en skrivelse till det danska rådet, vilken omtalas i dettas ovan refererade brev.

¹ Svante Nilsson till menigheten församlad i Skara ¹⁵/₁ 1506 BSH 5 s. 76.

Skrivelsen hade varit daterad i Stockholm den 9 oktober 1505. Rådet hade i denna skrivelse dels behandlat Kalmardomen, dels anhållit om ändrat lejdbrev för sina representanter vid de förestående överläggningarna med Danmark¹. Alldeles orimligt vore, att sändebudet vid sidan om den blygsamma uppgiften som brevdragare haft i uppdrag att självständigt handlägga den danska frågan. Genom denna snedvridning av fakta lät emellertid riksföreståndaren de planerade förhandlingarna i Malmö framstå som uttryck för en fredsvilja, vilken trots danskt motstånd sökte nå fram till en avslutning av kriget. Denna tolkning av läget skapade i själva verket förutsättningar för fortsatt motstånd mot fredlig uppgörelse samt för en eventuellt intensifierad krigföring.

Några dagar efter det att kungörelsen till Västergötland uppsatts, anlände riksföreståndarens sändebud Per Påvelsson till Vadstena med de lejdbrev från danska rådet, varom man i oktober gjort framställning. Rådets lejdbrev åberopade konungens och anslöt sig till dettas villkor. Med brevet följde en skrivelse från ärkebiskop Birger samt några i Lund församlade rådsherrar. I denna skrivelse bemöttes det svenska rådets besvär över Kalmardomen. Ärkebiskopen förklarade, att Danmarks och Norges råd vore beredda att inför »andra tillbörliga domare» stå till svars för klander rörande denna dom². Då den underställts kejsarens stadfästelse, måste tydligtvis denne vara avsedd som tillbörlig domare i ifrågasvarande fall.

Före utgången av januari voro de fyra fullmäktige avsända. De hade då i befallning av rådsrådet i Vadstena att ej till den danska motparten överlämna sitt fullmaktsbrev, något som Jakob Ulfsson inlade sin och de i Uppsala församlade biskoparnas protest emot, då de erhöilo kännedom därom. Enligt ärkebiskopens mening skulle ett sådant tillvägagångssätt kunna äventyra förhandlingarnas lyckliga utgång. Vid samma tid avgick en rådsskrivelse till danska rådet

¹ Ovan s. 65.

² Dansk rådsdelegation, lejdbrev ⁴/₁ 1506; dansk rådsdelegation till svenska rådet ⁴/₁ 1506 HSH 19 s. 127, 125.

med vädjan om bistånd vid förhandlingarna, så att fred, kärlek och sämja måtte kunna bli resultatet därav. Man erinrade om gemenskapen mellan råden till språk och härstamning. Dem emellan borde ej råda krig för danske konungens skull¹. Denna hemställan var ännu ett försök att spela ut rådssolidariteten mot kungatroheten.

De stundande förhandlingarna voro från svensk sida väl förberedda. Inför folket hade riksföreståndaren givit sig sken av konsekvent fredsvilja, i skrivelse till danska rådet hade skulden för kriget kastats på konungen, i sista stund hade dock arrangemang vidtagits, som enligt prelaternas mening voro ägnade att förhindra en överenskommelse.

Det låter säga sig, att denna politik var blott riksföreståndarens, Hemming Gads och deras anhängares². Biskoparna hade ju förordat en annan linje samt genom Jakob Ulfsson inlagt sin protest mot Vadstenamötets avgöranden. Deras principiella inställning är således ej att taga miste på. Men de hade långt ifrån satt in hela sin energi och sina resurser på att genomdriva sin vilja. Med ett undantag höllo de sig borta från Vadstenamötet. Vincentius Hemmingssons biskopsvigning i Uppsala domkyrka fick tjäna som förevändning för uteblivandet. Förhållandet tillåter slutsatsen, att den danska frågans lösning på ena eller andra sättet för tillfället ej heller för dem var en allt dominerande angelägenhet.

Lejden för de svenska representanterna vid mötet i Malmö var ursprungligen fixerad till tiden den 13 januari — den 13 februari 1506 men hade sedermera förlängts till den 22 mars. En månad innan denna tid utgått, anmodades underhandlarna av riksföreståndaren och en rådsgrupp att återvända, om deras uppgift då ej lösts. Den 8 mars nådde detta bud förhandlarna, som påföljande dag befunno sig i Markaryd. De hade tydligtvis utan ingripande från sina uppdragsgivare

¹ Jakob Ulfsson till rådet ³⁰/₁ 1506; svenska rådet till danska rådet ²⁰/₁ 1506 HSH 19 s. 138, 136.

² C. F. Allen, *De tre nordiske Rigers Historie* 1 s. 363 f; G. Carlsson, *Hemming Gadhs* s. 125 f; G. Kellerman, *Jakob Ulfsson och den svenska kyrkan* (KÅ 1938) s. 81; R. Stensson, *Peder Jakobsson Sunnanväder* s. 47.

lämnat förhandlingsorten. I Markaryd avvaktade de det danska rådets slutliga svar i förhandlingsfrågan. Under tiden avsände de en rapport till riksföreståndaren samt vidarebefordrade en dansk rådsskrivelse till det svenska rådet. Av dessa båda handlingar är blott den sist nämnda i behåll ¹.

Den danska rådsskrivelsen inleddes med påpekandet, att de svenska förhandlarna tydligen ej haft fullmakt att medverka till en definitiv biläggning av tvisten. Uttrycket har tolkats som belägg för att svenskarna i enlighet med Vadstenamötets order ej överlämnat sin fullmakt ². En annan tolkning är dock möjlig: det danska rådet påtalade, att motpartens representanter blott hade kunnat träffa preliminära, ej definitiva avtal ³. Brevets fortsättning blottar, att detta måste vara den riktiga innebörden. Danskarna hade nämligen, framhöllo de, anmodat de svenska representanterna att till sina uppdragsgivare framföra en inbjudan till ett nytt möte i Malmö den 14 maj eller den 8 juli 1506 samt i anslutning härtill erbjudit lejd för samma eller andra underhandlare. Dessa måste emellertid utrustas med fullmakt avseende en slutgiltig biläggning av tvisten, så att var och en kunde komma till sitt enligt sin rätt. Sistnämnda uttryck synes innebära rätt till fri disposition av egendom i de andra nordiska länderna, d. v. s. avskrivning av Kalmardomens konfiskationsklausul. Om det danska rådet i tid skriftligen underrättades om det svenska rådets samtycke till detta förslag, skulle danska fullmäktige utses. I motsatt fall skulle konungens rätt och dom vara oförsummad i all måtto, d. v. s. Kalmardomen oinskränkt äga kraft ⁴. Malmöförhandlingarnas resultat visade således, att

¹ Prins Kristian, lejdbrev $\frac{6}{2}$ 1506; danska rådet, lejdbrev $\frac{7}{2}$ 1506; kung Hans, lejdbrev $\frac{9}{2}$ 1506 Twå gamla Swenske Rijm-Krönikor, utg. Hadorph, 2 s. 401, 402, 401.

² C. F. Allen, De tre nordiske Rigers Historie 1 s. 365; G. Carlsson, Hemming Gadh s. 126; G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan (KÅ 1938) s. 81 f; S. Kraft i Sveriges historia till våra dagar 3:2 s. 312; R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder s. 47.

³ C. G. Styffe i BSH 5 s. LXIX; S. U. Palme, Riksföreståndarvalet 1512 s. 13 not 14.

⁴ Danska rådet till Svenska rådet $\frac{5}{3}$ 1506 HSH 19 s. 143.

danskarna vägrade medverka till sådana lösningar, som endast kunde uppskjuta avgörandet.

Ytterligare notiser om de planerade Malmöförhandlingarna kunna hämtas ur skrivelser, som riksföreståndaren och en grupp av rådet från Växjö avsände dels till frånvarande rådsmedlemmar och Stockholms stad, dels till Dalarnas invånare. I den förra skrivelsen framhölls, att det från dansk sida föreslagna mötet skulle åsyfta förlikning, ej rättgång. Men förlikningen skulle göras beroende av antagandet av en av de »punkter», som rådet på sin tid överlagt om i Gäddenäs. Ehuru Gäddenäsförhandlingarna varit hemliga, hade innebörden av dem på en eller annan väg blivit röjd för danskarna. I skrivelsen till Dalarna meddelades, att de tre punkterna voro följande: 1. kung Hans återkommer till riket, 2. hans son intages, 3. en summa penningar utges av meniga riket. Under förutsättning av svenskt bifall till ettdera alternativet kunde danskarna utlova stillestånd under någon tid, inom vilken det antagna alternativet skulle förverkligas¹.

Rådet hade i sin danska politik efter Kalmardomen försökt utverka stillestånd samt de besatta områdenas frigivning. Främst på önskelistan hade stillestånd satts. Som motprestation var man villig utfästa sig blott till deltagande i ett eller flera kommande möten, där de till grund för kriget liggande stridsfrågorna slutgiltigt kunde behandlas. Men utgången måste alltid vara oviss. I realfrågan hade man således endast uppskov att erbjuda. Förhandlingarna ledde ej heller till resultat; endast under förutsättning av definitiva förhandlingar i realfrågan voro danskarna villiga till stillestånd. Kriget gick vidare. Uppskovspolitik var genomskådad.

Rådets kommentar till Malmömötet och danskarnas uppträdande därvid är under sådana omständigheter betecknande: det var danskarna, som hade förhalat ärendena och bedrivit uppskovspolitik. Deras syfte hade blott varit att låta

¹ Rådet till frånvarande ledamöter m. fl. ^{26/3} 1506; rådet till invånarna i Dalarna odaterat HSH 19 s. 145, BSH 5 s. 82.

vintern gå för att sedan kunna utnyttja sommaren till förnyad krigföring¹.

5.

Kalmardomens betydelse har stundom i litteraturen bagatelliserats. Styffe menar att den var förfelad, då den ej kunde bringas till utförande. »Kung Hans förstod icke, att mellan det sublimes och det löjliga är stundom blott ett steg»². Icke desto mindre inledde den en ny fas i Danmarks mot Sverige riktade diplomati. Såsom ovan framhållits, underställdes den kejsaren för stadfästelse. Denna stadfästelse utfärdades också i november 1505 och innehöll tillika ett förbud för alla det romerska rikets myndigheter och undersåtar att hjälpa eller bistå de dömda och deras anhängare³.

Den isolering i utrikespolitiskt avseende, som Kalmardomens kejsrerliga stadfästelse tog sikte på, blev emellertid ej omedelbart realiserad. Tvärtom fick riksföreståndaren i maj 1506 mottaga erbjudande från polske konungen att tillsammans med honom samt stormästaren i Livland överlägga om gemensamma åtgärder mot Ryssland. Vid förhandlingar i Kiel mellan Danmark och Lybeck i juni 1506 behandlades frågan om städernas förbindelse med Sverige i samband med den om städernas privilegier i Danmark. Konungen krävde, att handeln på Sverige skulle avbrytas. Städerna erbjödo sig att under ett, två eller tre år hålla sig borta från Sverige mot att deras privilegiekrav godkändes. Då intet samförstånd härutinnan uppnåddes, kom något beslut om restriktioner i handeln på Sverige ej till stånd⁴.

Konungens försök att genom direkta förhandlingar med Lybeck träffa anstalter för blockad av Sveriges utrikeshandel hade således misslyckats. Några månader senare kom frågan emellertid i ett nytt läge. Kejsar Maximilian lät, ovisst på vems initiativ, stämma de i Kalmar för majestätsförbrytelse

¹ Rådet till frånvarande ledamöter m. fl. ²⁹/₃ 1506 HSH 19 s. 145; rådet till invånarna i Dalarna odaterat BSH 5 s. 82.

² C. G. Styffe i BSH 5 s. LX.

³ Maximilian I, öppet brev ¹³/₁₁ 1505 ST 3 s. 523.

⁴ Protokoll odaterat HR 3:5 s. 220 ff.

dömda tio svenska herrarna inför Tyska rikets kammarrätt. I sin frånvaro dömdes de av denna den 2 oktober 1506 såsom fredsbrutare och förklarades tillsammans med sina anhängare och Sveriges invånare i rikets akt. I kraft av denna dom utfärdades vidare den 23 oktober kejsrerligt brev till alla rikets furstar, myndigheter och invånare med förbud för varje slag av handel eller samarbete med Sverige¹. Rustad med detta kejsrerliga brev kunde konungen vid de förhandlingar med Lybeck, som ett par månader senare fördes i Segeberg, på ett effektivt sätt hävda sina intressen gentemot Sverige.

Den 7 december 1506 ingicks i Segeberg mellan kung Hans och Lybeck ett fördrag, varigenom staden utfäste sig till dels att avstå från ekonomiskt eller politiskt stöd åt Sverige, dels att vidta åtgärder i syfte att förmå svenskarna återgå till lydriad under den danske konungen². Segebergsöverenskommelsen var för Sveriges självständighetskamp en svår motgång. Den innebar, att den såsom potentiell bundsförvant i striden med Danmark viktigaste makten vid Östersjön hade proklamerat en mot Danmark välvillig neutralitet samt anslutit sig till detta lands blockad av Sveriges utrikeshandel.

I enlighet med Segebergsöverenskommelsen avsände Lybeck till svenska rådet en skrivelse, vari erbjudande om medling i konflikten med Danmark erbjöds. Skrivelsen tolkades av Hemming Gad såsom tillkommen på danskt initiativ. Han tillrådde en diversion mot Blekinge. Genom ett sådant uppträdande borde man kunna vänta sig direkta stilleståndsansbud från de skånska herrarna³.

Herr Hemmings råd följdes. Det lybska sändebudet kvarhölls tills vidare utan att ha mottagit svar på sitt budskap. Angreppet på Blekinge kom till utförande men ledde ej till det av Gad förespeglade resultatet, stilleståndserbjudande från de skånska herrarna. Riksföreståndaren och rådsherrarna i

¹ Kejsrerligt dombrev ²/₁₀ 1506 ST 3 s. 527; Maximilian I, öppet brev ²³/₁₀ 1506 ST 3 s. 532.

² Lybsk—dansk fördrag ⁷/₁₂ 1506 HR 3:5 s. 246.

³ Borgmästare och råd i Lybeck till svenska rådet ¹²/₁₂ 1506 HSH 20 s. 91; Hemming Gad till Svante Nilsson ¹/₂ 1507 BSH 5 s. 143.

hans omgivning togo då själva initiativet till ett närmande. De avsände nämligen Linköpingsdekanen Erik Svensson till det danska rådet med en skrivelse, vari en önskan om fredliga förbindelser uttrycktes under hänvisning till Lybecks härförvisade intresse. Skrivelsen föreslog stillestånd samt ett möte mellan några få fullmäktige till stridens biläggande. I händelse av danskt avslag begärdes, att de danska undersåtar, som 1503 följt drottningen ut ur landet, måtte återinställa sig som fångar. I en för dekanen avsedd instruktion preciserades tiden för stillestånd till två, tre eller sex år. Med avsändandet av denna skrivelse hade riksföreståndaren och hans närmaste tagit första steget till en uppgörelse med konung Hans. De hade emellertid ej ställt svenska eftergifter i utsikt men däremot instrött åtskillig kritik av danska åtgärder — däribland Kalmardomen — i sin framställning¹. Deras åtgärd vittnade ej om större respekt för Danmarks diplomatiska och militära resurser.

I april återvände dekanen med svar från danska rådet. Detta avvisade kritiken mot Kalmardomen, som man var beredd pröva blott inför rätt forum, gav svenskarna skuld till krigets utbrott, bestred rättsgiltigheten i det svenska kravet på de frigivna krigsfångarnas återinställelse samt erinrade om att svenskarna ådragit sig påvens bannlysning och kejsarens aktförklaring. I huvudfrågan, förslaget om stillestånd och förhandlingar, förklarades, att fejden ej kunde upphöra, med mindre konungen återinsattes. Under förutsättning emellertid att svenska rådet var berett medverka härtill, kunde det avsända representanter till Nyköbing vid midsommar eller till Malmö tre eller fyra veckor senare².

Det danska svaret var så avvisande som möjligt: om icke svenska rådet på förhand gav efter i huvudfrågan, skulle det ej besvara sig med förhandlingar. Synbarligen ansåg konungen efter Segeberg sin ställning så stark, att den tillät

¹ G. Carlsson, Hemming Gadh s. 159; Svante Nilsson m. fl. till Jakob Ulfsson m. fl. ¹³/₃ 1507 HSH 20 s. 99; svenska rådet till danska rådet ²⁸/₂ 1507 HSH 20 s. 102; instruktion odaterad HSH 20 s. 108.

² Danska rådet till svenska rådet ⁷/₄ 1507 HSH 20 s. 131.

ett sådant uppträdande. Gad och riksföreståndaren funno emellertid för sin del ej heller nu anledning biträda den danska uppfattningen ¹.

I juli 1507 ingicks emellertid i Nyköping på Falster mellan Lybeck och Danmark en överenskommelse, som till alla delar bekräftade Segebergstraktaten. I enlighet med sina utfästelser läto Lybeck och sex andra städer vid månadsskiftet augusti—september i Stockholm framföra ett erbjudande om medling i striden med Danmark och samtidigt meddela förbud för svenska fartyg att besöka respektive städers hamnar ².

6.

Hansestädernas demarche utlöste i Sverige en febril politisk verksamhet. Ett i Dävensösund vid Mälaren församlat rådsmöte under ärkebiskopens ledning vidarebefordrade till riksföreståndaren i Kalmar nyheten om demarchen samt fattade tillsammans med fullmäktige för statsrådet i Stockholm beslut att inkalla ett möte till den 7 oktober i Stockholm för behandling av det genom städernas åtgärd uppkomna läget. Till mötet skulle förutom rådet kallas friborna, köpstadsmän samt några bönder från varje lagsaga. Meddelande härom översändes till riksföreståndaren jämte en anmodan till honom att, såvida inte trängande uppgifter hindrade honom från att lämna krigsskådeplatsen, tillsammans med Hemming Gad samt representanter från trakten bege sig till mötet ³.

Dävensösundherrarnas åtgärder vittna om en bestämd vilja att komma till en överenskommelse med konungen. Deras aktivitet står i hjärt kontrast till biskoparnas passivitet och halvhjärtade protester vid tiden för avfärdandet och instruerandet av förhandlare i januari 1506 ⁴.

¹ G. Kellerman, Jakob Ulvsson och den svenska kyrkan (KÅ 1938) s. 101 f; G. Carlsson, Hemming Gad s. 162 ff.

² Borgmästare och råd i Lybeck, öppet brev ⁷/₇ 1507 HR 3:5 s. 392; rådsgrupp till Svante Nilsson ²/₉ 1507 HSH 20 s. 193; jfr HR 3:5 s. 421 nr 274.

³ Rådsgrupp till Svante Nilsson ²/₉ och ³/₉ 1507 HSH 20 s. 193, 191.

⁴ Ovan s. 70 f.

Riksföreståndaren besvarade rådsherrarnas skrivelse den 20 september. Han hade en rad betänkligheter att anföra. Själv kunde han på grund av danskarnas anfall mot Kalmar ej infinna sig. Men även om fienderna droge hem och detta hinder ej föreläge, vore dock tiden fram till den 7 oktober med hänsyn till det dåliga väglaget alltför knapp. Han ifrågasatte även, huruvida de finska herrarna och Åke Hansson med de goda männen i Västergötland skulle hinna inställa sig, samt huruvida Verner Nilsson, som avsänts till Nils Bosson, skulle kunna hinna tillbaka från sitt uppdrag. Och dock borde alla delta i behandlingen av detta viktiga ärende. För den händelse mötet likväl kunde med menig mans samtycke enas om något beslut i syfte att bringa fientligheterna att upphöra, förbehöll han sig att i tid bli underrättad härom ¹.

Riksföreståndaren önskade icke den danska frågan behandlad i den ordning, som av Dävensösundmötet föreslagits. Han motsatte sig visserligen icke ett med menig mans samtycke fattat beslut om uppgörelse med Danmark, men han skulle ej medverka till eller bära ansvaret för ett sådant beslut.

På riksföreståndarvänligt håll förbereddes det förestående riksmötet genom åtgärder, som togo sikte på opinionsbildningen bland de breda lagren. Åke Hansson, som just erhållit Örebro i förläning, talade till menigheten i Lidköping och uppmanade den stå fast med herr Svante. Enligt fogden Olof Jonsson i Västerås hade bönderna där i trakten samt i Fjärdhundraland enats om att »befalla den konungen fanen» samt slå på pannan och fördärva envar, som ville återinsätta konungen ².

Från Kalmar ingrep riksföreståndaren i Stockholmsmötets förhandlingar genom en skrivelse, som framfördes av Peder Jakobsson. Riksföreståndaren skildrade utförligt det militära läget i Kalmarorten, på Öland och Gotland samt bifogade ett betänkande angående mötets huvudärende, den

¹ Svante Nilsson till rådsgrupp ^{20/9} 1507 HSH 20 s. 196.

² Åke Hansson till Svante Nilsson ^{1/10} 1507 BSH 5 s. 211; Olof Jonsson till Svante Nilsson ^{21/9} 1507 ASB s. 276; R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnaväder s. 71 f.

danska frågan. I denna bilaga varnade han för lybeckarnas medlingserbjudande, genom vilket dessa kunde befaras söka egen nytta under åsidosättande av sina grannars. Med anledning av rykten, att några ämnade bevilja konungen en »vederkänning» i penningar, frågade han, hur medel härtill skulle anskaffas, om de skulle tagas från kronan och ridderskapet allena, hur slotten och deras besättningar under sådana omständigheter skulle kunna hållas vid makt, och slutligen varmed riddare och svenner i rikets tjänst skulle kunna underhållas. Han slutade med en uppmaning till mötet att vidtaga åtgärder till rikets försvar¹.

Liknande synpunkter framfördes skriftligen av Erik Turesson. Kejsarens makt borde inte överdrivas, handelsblockaden kunde nog brytas eller hävas, Sveriges försvarskrafter finge inte underskattas. Direkta förhandlingar vore att föredra framför städernas medling. Ingen utländsk furste finge antas, ej heller borde vederkänning till en sådan ges².

Redan innan riksföreståndarens skrivelse anlänt, hemställde Jakob Ulfsson, att herr Svante måtte infinna sig på mötet eller avsända en representant dit. Han kunde garantera, att intet skulle beslutas, som skulle bli riksföreståndaren till förfång. Som svar på riksföreståndarens skrivelse beklagade rådet, att han ej funnit det möjligt infinna sig i Stockholm. Man översände därför som bilagor dels en promemoria över rådets uppfattning av det allmänna läget samt dess på grund därav fattade ståndpunkt, dels svar på riksföreståndarens som bilaga översända promemoria. Till slut uttalade man sin förhoppning, att riksföreståndaren skulle vara ense med rådet samt utan obefogat dröjsmål återvända från Kalmar för att tillsammans med rådet dryfta den situation, som väntades uppkomma, då rådet från Danmark erhöll svar på en framställning om lejd³.

¹ Svante Nilsson till rådet 27/10 1507 + bilaga HSH 20 s. 200, 205; jfr med delvis annan tolkning S. U. Palme, rec. av R. Stensson, Peder Jakobsson Sunnanväder i KÅ 1947 s. 314 ff.

² Erik Turesson till rådet odaterat HSH 20 s. 219.

³ Jakob Ulfsson till Svante Nilsson 27/10 BSH 5 s. 220; rådet till Svante Nilsson 12/11 1507 HSH 20 s. 215.

I sin promemoria utvecklade rådet närmare sin uppfattning av den danska frågan samt meddelade den ståndpunkt, varom man tillsammans med Stockholms borgmästare och råd enats. Krigets avslutande, hette det, kunde uppnås på tre vägar: genom rättegång, framgångsrik krigföring eller förhandlingar. Mot det första alternativet invändes, att Sverige redan låg under kejserlig dom och aktförklaring, vilket kunde få prejudicerande inverkan även inför annat forum. Därtill kom, att en rättegång vore oviss till sin utgång men alltid förenad med dryga kostnader.

Fortsatt krigföring åter måste för att leda till resultat kunna oemotståndligt tvinga konungen att överge sitt krig med Sverige. Men det vore tveksamt, om ridderskap, köpstadsmän, bönder och bokarlar trots lidna krigsförluster kunde förmås till vidare krigföring och vore att lita på under sådana omständigheter. Ytterligare måste man beakta, att den danska krigföringen tidigare trots motsättningen till hansestäderna kunnat tillfoga landet svåra förluster till sjöss. Nu utgjorde förhållandet till städerna ej någon belastning för Danmark. Konungen kunde därjämte påräkna bistånd från andra furstar.

Vad slutligen underhandlingar beträffar, anmärktes, att ingångna avtal visserligen icke alltid på dansk sida efterlevts, varför det även nu kunde befaras, att ord och brev ej skulle hållas.

Vid övervägandet av dessa alternativ hade man emellertid stannat för det sista, inledandet av underhandlingar, samt åt ärkebiskopen, som mottagit en skrivelse från konungen, uppdragit att åvägabringa sådana ¹.

Som svar på riksföreståndarens promemoria framhöll rådet, att det — ehuru tacksamt för lybeckarnas medlingserbjudande — icke ämnade ge dem fullmakt å egna vägnar. Beträffande »vederkänningen», som enligt rådets skrivelse ofta diskuterats allt sedan herr Stens tid, meddelades, att intet beslut fattats. Men frågan, var i så fall medel skulle tagas, vore klar. Liksom konungen i Sverige underhölls av kronans

¹ Odaterad promemoria HSH 20 s. 210.

ränta, skulle också vederkänning till honom utgå härifrån. Andra lösningar kunde föranleda splittring inom landet. Vad försvarsfrågan beträffade, framhölls, att dess behandling krävde riksföreståndarens närvaro¹.

Under hänvisning till föregående brev jämte bilagor meddelade rådsherrarna samma dag, att de i enlighet med mötets beslut begärt av ärkebiskopen att utverka dansk lejd åt svenska underhandlare. Att utse dessa ansåg sig rådet emellertid kunna göra endast i samförstånd med riksföreståndaren. Ärkebiskopen hade vidare motsatt sig rådets begäran, med mindre den biträdades av riksföreståndaren, varför denne anmodades tillskriva ärkebiskopen härom. Han uppmanades slutligen inställa sig hos rådet. I ett postscriptum meddelades, att man efter brevets besegling trots allt hade framfört en begäran till ärkebiskopen att påskynda avsändandet av det bud, som skulle utverka lejd. Därför bad man riksföreståndaren att å sin sida tillskriva ärkebiskopen med instämmande i denna rådets hemställan².

Till följd av beslutet att inleda direkta förhandlingar med Danmark hade rådet ej bruk för Lybecks medlingserbjudande. Tre dagar efter det ovanstående brev till riksföreståndaren avsänts, framförde rådet till Lybeck ett tack för dess erbjudande samt underrättade om sin avsikt att inleda direkta förhandlingar med konungen³.

Framställning om lejd för inledandet av underhandlingar med Danmark blev ej gjord i den ordning, som rådets ovan citerade skrivelser avsågo. Det blev i stället för ärkebiskopen rådet självt, som den 18 november ställde sig bakom ett till det danska rådet riktat förslag om förhandlingar. Denna skrivelse, som är känd genom referat i danska rådets svarskrivelse, innehöll tre alternativa bud. Den föreslog antingen överläggningar mellan de båda råden i sin helhet eller mellan några fullmäktige från vardera eller slutligen, »var så icke ske kan», förhandlingar mellan några svenska fullmäktige och

¹ Rådet till Svante Nilsson odaterat HSH 20 s. 208.

² Rådet till Svante Nilsson ¹²/₁₁ 1507 HSH 20 s. 217.

³ ¹⁵/₁₁ 1507 HR 3 : 5 s. 430.

konungen¹. Men icke heller på denna väg etablerades kontakt med Danmark, i det skrivelsen tills vidare icke blev avsänd. Rådet avstod således till slut från att på egen hand öppna förhandlingar med Danmark.

Ärkebiskopens uppträdande vid mötena i Dävensösund och Stockholm präglades av en strävan att undvika konflikt med riksföreståndaren. Han till och med försvarade denne mot angrepp. Enskilda framförde också till herr Svante som sin uppfattning, att Jakob Ulfsson vore hans vän. Till yttermera visso kungjorde Stockholmsmötet genom burspråk deltagarnas beslut att leva och dö med riksföreståndaren och riket².

Orsakerna till detta rådets, särskilt Jakob Ulfssons, hänsynstagande till riksföreståndaren ha varit föremål för diskussion. Bristande förtroende till Danmark, verklig eller hycklad vänskap till riksföreståndaren ha därvid framförts som förklaringar. Det har även gjorts gällande, att rådet genom riksföreståndarens ingripande »nödgades ge efter, sedan Jakob Ulfsson nekat sitt stöd åt en fredsaktion utan Svante Nilssons medverkan»³.

Om ärkebiskopens personliga känslor för riksföreståndaren är det vanskligt att hysa någon mening; ämnet bör avföras från diskussionen. Hans intentioner få i stället tecknas med ledning av de åtgärder han vidtog. Ärkebiskopens vägran att utan riksföreståndarens medverkan till Danmark avlåta en framställning om lejd innebar, att han icke lät förmå sig till en vittutseende diplomatisk aktion, vilken riksföreståndaren senare skulle kunna desavouera under hänvisning till att han ej deltagit i det beslut, som låg till grund för aktionen, och följaktligen ej hade något ansvar för densamma. Till en början intog rådet i detta avseende en annan ståndpunkt än ärkebiskopen men fördes till slut över på dennes linje.

¹ Danska rådet till svenska rådet ²⁷/₁ 1508 HSH 20 s. 242.

² Peder Johansson till Svante Nilsson odaterat ASB s. 282.

³ G. Carlsson, Hemming Gadh s. 182; G. Kellerman, Jakob Ulfsson och den svenska kyrkan (KÅ 1939) s. 14; S. U. Palme, Riksföreständarvalet 1512 s. 15.

Stockholmsförhandlingarna böra ses mot bakgrunden av riksföreståndarens anvisningar och arrangemang för mötet. Han hade träffat sådana anstalter, att han skulle stå utanför ett eventuellt beslut i den danska frågan, samt hade begärt, att mötet måtte anvisa en lösning av frågan om rikets försvar. Men under hänvisning till ärkebiskopens ståndpunktstagande hade rådet i stället låtit frågan om fredsunderhandlingar tills vidare stå öppen samt hade vägrat behandla försvarsfrågan i riksföreståndarens frånvaro. Om en förstärkning av Kalmarfronten framstod som oundgänglig för riksföreståndaren, var han således nödsakad att personligen möta rådet. Men under sådana omständigheter skulle han icke kunna ställa sig utanför ett beslut i fredsfrågan. Rådet hade ej givit efter för riksföreståndaren. Det hade vägrat ta ansvaret för en fredspolitik, i vilken riksföreståndaren ej var engagerad. Med sitt beslut i förstärkningsfrågan hade rådet kringskurit möjligheterna till fortsatt uppskov med fredsfrågans lösning.

Det skulle icke heller dröja länge, innan förhållandet till Danmark blev föremål för behandling i den ordning rådet önskat. I enlighet med dess upprepade gånger till riksföreståndaren framförda önskemål om personligt sammanträffande med denne för behandling av den danska frågan och därmed sammanhängande angelägenheter begav sig herr Svante mot årets slut upp i landet och mötte ett antal råds-herrar, däribland ärkebiskopen, i Enköping den 21 december 1507. Två ärenden av betydelse avgjordes vid detta tillfälle. Dels utfäste sig biskoparna att ställa sina trupper till riksföreståndarens förfogande, dock med förbehåll att de inte skulle underställas den bannlyste Hemming Gad. Dels beslöts en skrivelse till danska rådet med begäran om lejd för svenska förhandlare¹. Det hade således lyckats rådet genomdriva sitt krav, att riksföreståndaren skulle deltaga i dess beslut att inleda underhandlingar med Danmark.

I kraft av Enköpingsmötets beslut avsändes rådets den

¹ Mats Gregersson till Svante Nilsson ^{9/1} 1508; Svante Nilsson till (biskop) odaterat BSH 5 s. 238, 244.

18 november 1507 dagtecknade skrivelse till danska rådet. De danska herrarna förklarade sig beredda medverka enligt alla i den svenska skrivelsen angivna alternativ, yttrade sig till förmån för rikenas återförening samt inbjödo till ett redan tidigare utsatt möte i Köpenhamn midfastosöndag den 2 april 1508. Det danska rådet hade av konungen utverkat lejdbrev, vilket medsändes som bilaga. Lejden avsåg svenska råds-herrars möte med konungen och danska rådet på föreslagen tid och plats. Den tillät ett följande på upp till 400 personer¹. Sätillvida var den danska inställningen mer tillmötesgående, än den varit i april föregående år, att konungens återinsättande ej ställdes som villkor för överenskommelse.

Med anledning av denna danska inbjudan sammankallade riksföreståndaren rådet till möte i Vadstena den 5 mars 1508 för den danska frågans behandling².

Rådets beslut vid Stockholmsmötet i november 1507 att inleda stillestånds- eller fredsförhandlingar, riksföreståndarens efter någon tid lämnade sanktion samt inkallandet av rådet till möte i Vadstena för ärendets behandling bilda epok i sturetidens svensk-danska förbindelser. Initiativet var svenskt. Bakom rådets beslut låg ej tanken på en diplomatisk skenmanöver i syfte att vinna någon tids uppehåll i striderna. Diskussionen om »vederkänning» till konungen hade visserligen ej utmynnat i beslut men ger en antydning om rådets program i den danska frågan. Man ämnade nu icke sända sina underhandlare tomhänta till Danmark, men det var icke heller meningen att köpa fred till priset av unionens återupprättande.

Rådets beslutsamma uppträdande och energiska åtgärder i den danska frågan under hösten 1507 stå i kontrast till de halvhjärtade ansträngningar, som tidigare gjorts under åren efter revolutionen 1501. Nya, tvingande omständigheter måste ha legat till grund för omsvängningen. Rådet har självt

¹ Danska rådet till svenska rådet 27/1 1508 HSH 20 s. 242; Kung Hans, lejdbrev 27/1 1508 Twå gamla Swenske Rijm-Krönikor, utg. Hadorph, 2 s. 404.

² Svante Nilsson till två biskopar, odaterade BSH 5 s. 244 f.

genom hänvisningen till det genom Lybecks uppträdande försämrade läget pekat på den utrikespolitiska isolering, som Segebergs- och Nykøbingsfördragen inneburo för Sverige¹.

Beslutet att erbjuda konung Hans förhandlingar hade fattats av rådet utan riksföreståndarens medverkan. Ännu under oktober hade han ställt sig utanför rådets fredsaktion samt manat till ökade krigsansträngningar. Först i december biträdde han rådets förhandlingslinje, sedan han erhållit löfte om militärt bistånd från biskoparna. Förhandlingserbjudandet blev framfört. Med råds-kallelsen den 9 februari 1508 bekräftade Svante Nilsson sitt engagement i den danska frågan.

De förhållanden, vilka under vintern 1507-1508 bestämde de maktägandes ställningstagande till förmån för uppgörelse med Danmark ägde under de närmast följande åren alltjämt bestånd och skärptes ytterligare. Danmark lyckades att på sin sida i kampen mot Sverige engagera Ryssland. I början av 1509 gingo ryska trupper till angrepp i de finska gränstrakterna. Handelsblockadens verkningar blevo genom missväxt inom landet på ett ödesdigert sätt förstärkta. I livsmedelsbristens spår följde pest. Under sådana förhållanden gjorde sig kravet på uppgörelse med Danmark gällande med växande styrka. Den i samförstånd mellan riksföreståndare och råd inslagna vägen ledde efter ett och ett halvt års utrikespolitiskt meningsskifte till freden i Köpenhamn².

7.

Under åren 1501 till 1503 tog Danmark upprepade gånger initiativet till diplomatisk kontakt med Sverige. Efter denna tidpunkt var det däremot Sverige, som föreslog underhandlingar, medan Danmark sökte uppnå sina syften genom ekonomisk och politisk isolering av motståndaren. Visserligen framfördes till Sverige tvenne gånger under år 1507 lybska medlingserbjudanden, men dessa kunna icke betraktas som

¹ Ovan s. 80.

² G. Olsson, *Freden i Köpenhamn 1509* (Studier tillägnade Curt Weibull, Göteborg 1946) s. 313 ff; det är förf:s avsikt att i annat sammanhang återkomma till de med Köpenhamnsfreden sammanhängande problemen.

danska förhandlingsförslag. Lybeck hade nämligen ombetts att söka förmå svenskarna återgå till lydnad under kung Hans, ej att etablera underhandlingar mellan konungen och hans rebelliska undersåtar.

Danmarks önskan att förhandla inföll under en tid, som präglades av efterverkningarna från nederlaget i Ditmarsken samt av felslagna försök att ansluta Lybeck till blockaden mot Sverige. Det svenska förhandlingsbudet 1504 innebar ett avståndstagande från unionen i samband med Sten Stures död. De övriga svenska initiativen tillkommo i syfte att bemästra hotfulla situationer. 1505 och 1506 gällde det att neutralisera Kalmardomens verkningar, 1508 att avvärja en ödesdiger samverkan mellan Danmark och de tyska städerna.

I den mån konung Hans krav och förhandlingsförslag från underhandlingarna med Sverige äro kända, avsågo de unionens återupprättande. Endast vid ett tillfälle, 1506, var han beredd avstå härifrån till förmån för andra lösningar. Vad man känner om den svenska partens intentioner, ger vid handen, att unionen ingalunda var dess mål. Bevarat källmateriel ger över huvud ej anledning till slutsatser rörande unionsvänlighet hos den svenska politikens målsmän. Med förhandlingar åsyftades blott att i förhållandet till Danmark åstadkomma ett modus vivendi i form av stillestånd eller fred.

Forskningen har kunnat påvisa, att skilda politiska representanter betraktade behovet av uppgörelse med Danmark som en angelägenhet av större eller mindre betydelse. Man har härav dragit slutsatsen, att det fanns två rivaliserande partier, och att den utrikespolitiska kursen bestämdes av den växlande styrkan hos dessa partier. Partierna ha definierats på ett flertal sätt. Det ena har karakteriserats som det nationella partiet, respektive det demokratiska partiet, oavhängighetspartiet, krigspartiet, riksföreståndarpartiet; det andra som unionspartiet, respektive det aristokratiska partiet, biskopspartiet, fredspartiet, oppositionspartiet, rådspartiet. Benämningarnas mångfald sammanhänger med att källmaterialet lämnar forskningen utan ledning, då den försöker konstruera

ett sturetidens partiväsande. Partibegreppet bör utmönstras ur diskussionen om tidens politiska förhållanden.

Meningsskiljaktigheter och stridiga tendenser böra återföras till samhällsmakter, vilkas handlingar, och stundom även syften, kunna följas i källmaterialet. De angelägenheter, varom här är fråga, beröra främst riksföreståndaren och riksrådet. Motsättningen dem emellan får emellertid ej överbetonas. Under åren 1501 till 1508 kommo mera väsentliga stridigheter till uttryck blott 1505 och 1507.

Vid dessa båda tillfällen men också eljest företrädde rådet en politik, som syftade till uppgörelse med Danmark, medan riksföreståndaren förhindrade eller försvårade en sådan uppgörelse. Fredspolitikerna var främst företrädd av rådet, krigspolitikerna av riksföreståndaren. Härvid ändrades intet av att enskilda rådsmedlemmar stundom samarbetade med riksföreståndaren mot rådet, eller att anhängare till riksföreståndaren kunde överge sin herre för att sluta sig till rådet. Kriget ställde överlägsna väpnade styrkor till riksföreståndarens förfogande och gav upphov till en rad frågor, som på grund av sin brådslande natur måste avgöras av honom utan att kunna hänskjutas till rådet. Den centrala statsmaktens företrädare vann en konsoliderad ställning, så länge kriget pågick. Men då fred eller stillestånd rådde, avskedades de värvade trupperna, och stormännens knektar återgingo till sina herrar. Rådet kunde åter behärska den politiska utvecklingen.

Riksföreståndare och råd företrädde stundom skilda ståndpunkter i fråga om krig och fred. Grunden härtill får främst sökas i en inre politisk maktkamp.

Gunnar Olsson.